

Energetski potencijal u BiH

Januar/Siječanj 2015.

Popis skraćenica

BiH	- Bosna i Hercegovina
CIN	- Centar za istraživačko novinarstvo, Sarajevo
CERS	- Comsar Energy Republike Srpske
DERK	- Državna regulatorna komisija za električnu energiju
EPBiH	- Javno preduzeće Elektroprivreda Bosne i Hercegovine dioničko društvo Sarajevo
EPHZHB	- Javno preduzeće Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg Bosne dioničko društvo Mostar
ERS	- Mješoviti holding Elektroprivreda Republike Srpske Matično preduzeće akcionarsko društvo Trebinje
EFT	- Energy Financing Team
EZ	- Energetska zajednica
FBiH	- Federacija Bosne i Hercegovine
FERK	- Regulatorna komisija za energiju u Federaciji Bosne i Hercegovine
HE	- hidroelektrana
HNK	- Hercegovačko-neretvanski kanton
IARC	- Međunarodna agencija za istraživanje raka
KM	- konvertibilna marka
MHE	- mala hidroelektrana
NOSBiH	- Nezavisni operator sistema u Bosni i Hercegovini
ODG	- Postrojenje za odsumporavanje dimnih gasova
OIE	- Obnovljivi izvori energije
RS	- Republika Srpska
RERS	- Regulatorna komisija za energetiku Republike Srpske
RiTE „Ugljevik“	- Rudnik i termoelektrana „Ugljevik“
RMU	- Rudnik mrkog uglja
SE	- solarna elektrana
SZO	- Svjetska zdravstvena organizacija
TE	- termoelektrana
TK	- Tuzlanski kanton
Te-To	- Termoelektrana-Toplana
VE	- vjetroelektrana
ZHK	- Zapadnohercegovački kanton
GWh	- gigavatsat
kWh	- kilovatsat
W	- vat
J	- džul
mg/m ³	- miligram po kubnom metru
t	- tona

Sadržaj:

1. Uvod	4
2. Prljava energija	6
2.1. Termoelektrane	7
2.1.1. RiTE „Ugljevik“ - odsumporavanje.....	7
2.1.2. Zagadenje iz TE „Tuzla“	11
2.2. Izgradnja privatnih termoelektrana	14
2.2.1. Termoelektrana u Stanarima	14
2.2.2. Termoelektrana u Ugljeviku	17
2.3. Rudnici.....	20
3. Obnovljivi izvori energije.....	24
3.1. Hidroelektrane	25
3.1.1. Koncesioni ugovori na prodaju.....	29
3.1.2. Izgradnja Hidroelektrane „Mrsovo“	32
3.2. Vjetroelektrane.....	34
3.3. Solarne elektrane.....	38
4. Obaveze BiH prema Energetskoj zajednici.....	43
4.1. Liberalizacija tržišta električne energije	45
5. Trgovina električnom energijom	46
5.1. Case study - EFT	47
6. Zaključak	51
7. Reference	52

1. Uvod

Bosna i Hercegovina (BiH) je bogata prirodnim resursima koji su neophodni za proizvodnju električne energije: vodom i ugljem. Prema podacima Državne regulatorne komisije za električnu energiju (DERK), u 2013. godini je u BiH proizvedeno 16.303 GWh električne energije, a ukupna potrošnja je iznosila 12.559 GWh.¹ Višak električne energije proizveden je i u prethodne četiri godine.

Vlasništvo nad energetske potencijalom BiH je u rukama entiteta – Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) i Republike Srpske (RS). Entiteti su većinski vlasnici elektroprivrednih preduzeća, a time i većine rudnika, hidroelektrana i termoelektrana.

Federacija BiH je većinski vlasnik Javnog preduzeća Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo (EPBiH) i Javnog preduzeća Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg Bosne d.d. Mostar (EPHZHB), a RS je većinski vlasnik Mješovitog holdinga Elektroprivreda RS Matično preduzeće akcionarsko društvo Trebinje (ERS).

Proizvodni kapaciteti elektroprivrednih preduzeća nisu ravnomjerno raspoređeni. Elektroprivrede sa sjedištem u Sarajevu i Trebinju su većinski vlasnici termoelektrana koje BiH donose oko polovine ukupne proizvodnje struje. Ove elektroprivrede skoro svake godine imaju višak električne energije koju, nakon što zadovolje potrebe domaćeg stanovništva, mogu prodavati trgovcima električnom energijom. Elektroprivredno preduzeće iz Mostara oslonjeno je na proizvodnju hidroelektrana i svake godine mora dokupiti određenu količinu električne energije.

Elektroprivredna preduzeća dominiraju na maloprodajnom tržištu električne energije u BiH i imaju ekskluzivitet na pojedinom geografskom području. Prema podacima iz 2013. godine, elektroprivrede su snabdijevale 1,492 miliona kupaca. Taj broj se kontinuirano povećava.² Monopol elektroprivrednih preduzeća u maloprodaji električne energije bio je na snazi do kraja 2014. godine. Početkom 2015. godine, jednako kao i veliki potrošači, i mali potrošači, odnosno domaćinstva u BiH imaju mogućnost izbora elektrodistributera od kojeg će kupovati struju.

Vlasništvo nad energetske sektorom, trenutno u manjem obimu, imaju privatnici koji su od nadležnih institucija dobili koncesije za eksploataciju rudnika, izgradnju i korištenje hidro i termoelektrana ili su dobili mogućnost izgradnje vjetroelektrana ili solarnih elektrana.

Privatne termoelektrane još nisu izgrađene, kao i dugo najavljivani veliki vjetroparkovi, ali jesu male hidroelektrane i solarne elektrane koje su priključene na sistem elektroprivrednih preduzeća kojima prodaju struju.

Uloga države u elektroenergetskom sistemu je svedena na svojevrsnu koordinaciju kroz Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa.

Na razini države funkcioniraju kompanije u zajedničkom vlasništvu FBiH i RS: Elektroprenos- Elektroprijenos BiH a.d. Banja Luka, kompanija za prijenos električne energije i Nezavisni operator sistema u BiH (NOSBiH) koji je uz ostalo zadužen za sistem prijenosa i razvoj i provođenje tržišnih pravila.

Na razini države funkcionira i Državna regulatorna komisija za električnu energiju (DERK). To je institucija koja ima nadležnost nad prijenosom električne energije, operacijama prijenosnog sistema i međunarodnom trgovinom električnom energijom, kao i nad proizvodnjom, distribucijom i snabdijevanjem kupaca električne energije u Brčko distriktu BiH.

¹ Državna regulatorna komisija za električnu energiju: "Izveštaj o radu DERK-a u 2013. godini", http://www.derk.ba/DocumentsPDFs/DERK_izvjestaj_o_radu_2013-b.pdf, pristupljeno 25.12.2014.

² Ibid.

Nadzor nad tržištem električne energije unutar entiteta imaju Regulatorna komisija za energiju u Federaciji Bosne i Hercegovine (FERK) i Regulatorna komisija za energetiku Republike Srpske (RERS).

Za pripremu izvještaja o elektroenergetskom potencijalu BiH novinari Centra za istraživačko novinarstvo (CIN) su pročitali zakone, pravilnike i ostale dokumente koji su u vezi sa regulisanjem oblasti električne energije. Pročitali su izvještaje nadležnih institucija: Ministarstva energije, rudarstva i industrije FBiH, Ministarstva industrije, energetike i rudarstva RS-a, DERK-a, FERK-a, RERS-a, NOSBiH-a, elektroprivrednih preduzeća te Komisija za koncesije RS-a i FBiH.

Analizirajući pojedine slučajeve koji su obrađeni u ovoj publikaciji, novinari su pregledali i: finansijske izvještaje firmi, izvode iz sudskih registara preduzeća, revizorske izvještaje, pojedine koncesione ugovore te obavili razgovore sa brojnim stručnjacima iz ove oblasti ili odgovornim osobama. Prikupljene informacije objavljene su i u formi tekstova na stranici <http://www.cin.ba/category/dosije/energetika/>. Priče sa pratećim fotografijama i grafikama objavile su brojne medijske kuće u BiH i regionu.

2. Prljava energija

Proizvodnja energije jedan je od najvećih zagađivača i najvećih potrošača prirodnih resursa na planeti.³ Svaki korak u procesu proizvodnje električne energije iz uglja: iskopavanje, transport, obrada, sagorijevanje te deponovanje ostataka proizvodnje izaziva zagađenje i uništava životnu sredinu.

Prema podacima DERK-a, u 2013. godini proizvedeno je 16.303 GWh električne energije, od čega je 8.940 GWh proizvedeno u termoelektranama, a ostalo u hidroelektranama, solarnim elektranama i vjetroelektranama. Proizvodnja u termoelektranama prednjačila je i ranijih godina, sa izuzetkom u 2010. godini kada je proizvodnja u termoelektranama bila 7.868,80 GWh, a u hidroelektranama malo veća: 7.946,20 GWh.⁴

³ Centar za životnu sredinu Banja Luka: "Skupa, prljava, otrovna energija iz uglja i njene mračne tajne", mart 2014, <http://etnar.net/wp-content/uploads/2014/06/CZZS-Energija-Web-FIN02.pdf>, pristupljeno 15.11.2014.

⁴ Državna regulatorna komisija za električnu energiju: "Izveštaj o radu DERK-a u 2013. godini", http://www.derk.ba/DocumentsPDFs/DERK_izvjestaj_o_radu_2013-b.pdf, pristupljeno 25.12.2014.

2.1. Termoelektrane

U BiH rade četiri termoelektrane: u Tuzli i Kaknju su u vlasništvu EPBiH, a u Ugljeviku i Gackom su vlasništvo ERS-a.

Većina termoelektrana je starija od 30 godina i oslonjene su na lignit i mrki ugalj iz lokalnih rudnih bazena. Sve elektrane karakteriše niska energetska efikasnost. One u prosjeku troše između 11.500 i 14.500 kJ (kilodžula) toplotne energije uglja za proizvodnju jednog KWh električne energije pa se njihova energetska efikasnost kreće između 25 i 31 posto, dok je energetska efikasnost modernih termoelektrana veća od 41 posto.⁵

Gašenje postojećih blokova je predviđeno sukcesivno od 2015. do 2030. godine pa postoje planovi za izgradnju novih blokova. Najizvjesniji za izgradnju su novi blokovi termoelektrane u Tuzli koja je u vlasništvu EPBiH i termoelektrane u Banovićima u sklopu Rudnika mrkog uglja u Banovićima. Postoje planovi i za izgradnju novih blokova u Kaknju i Bugojnu koji su u vlasništvu EPBiH, ali izgradnja tih blokova još nije izvjesna.

U izgradnji je i prva privatna termoelektrana u BiH - u Stanarima kod Doboja. Ona bi trebala početi sa radom 2016. godine. Koncesiju za izgradnju i korištenje termoelektrane ima privatno društvo „EFT Rudnik i Termoelektrana Stanari“ d.o.o. Stanari, a najavljena je izgradnja i termoelektrane u Ugljeviku u vlasništvu „Comsar Energy Republike Srpske“ (CERS) iza koje je ruski kapital kroz firmu Rašida Sardarova – „Comsar Energy Group Ltd.“ sa Kipra.

Većina postojećih termoelektrana u BiH morat će smanjiti emisije štetnih tvari u okolinu, prvenstveno čestice prašine, azotnih te sumpornih oksida. To je obaveza koju je BiH usvojila pristupanjem evropskoj Energetskoj zajednici (EZ).

Taj cilj se može postići modernizacijom postojećih termoelektrana u BiH, odnosno ugradnjom postrojenja za filtriranje štetnih tvari i zamjenom najstarijih TE blokova novim modernim blokovima. To će zahtijevati milionske investicije ali će donijeti brojne prednosti među kojima su: veća energetska efikasnost, manja potrošnja uglja, smanjenje troškova upravljanja i održavanja te smanjenje emisije stakleničkih plinova.⁹

2.1.1. RiTE „Ugljevik“ - odsumporavanje

Termoelektrana u Ugljeviku koja je u vlasništvu ERS-a mora drastično smanjiti količinu sumpordioksida u dimu pa je uzela kredit od 181 milion maraka za izgradnju postrojenja za odsumporavanje. Početak otplate kredita se primiče, a izgradnja još nije počela.¹⁰

Ugljevička termoelektrana troši ugalj koji sadrži oko pet posto sumpora. Prilikom sagorijevanja u zrak idu čestice pepela i štetni gasovi, među kojima su azotni oksidi, ugljendioksid te veoma štetni SO₂ koji uzrokuje kisele kiše i zagađuje zemljište i vodu. Udisanje ovog gasa može izazvati: iritacije nosa i grla, kašalj, astmu, nakupljanje tekućine u plućima, a može biti i smrtonosno, navodi Kanadski centar za zdravlje i sigurnost.

Prema podacima Termoelektrane, zemljište i vodu zagađuju i čestice koje padaju po izlasku iz dimnjaka ili one nošene vjetrom sa odlagališta pepela. U toku proizvodnje električne energije nastaju velike količine otpadnih voda koje se ispuštaju u ugljevičke rijeke Mezgraju i Janju.

Društvo plaća i ogromnu ekonomsku cijenu zagađenosti, jer ona povećava troškove u zdravstvenom sektoru i smanjuje prinose u poljoprivredi. Samo zagađenje sumporom iz RiTE

⁵ Podaci preuzeti iz Studije evropske Energetske zajednice, 2013. godina

⁹ Studija evropske Energetske zajednice, 2013. godina

¹⁰ Centar za istraživačko novinarstvo: „Zagađenje guši zagađivača“, 22.8.2014, <http://www.cin.ba/zagadenje-gusi-zagadivaca/>

Postojeće i planirane termoelektrane u BiH.⁶

Vlasnik	Naziv termoelektrane	Lokacija	Instalirana snaga u (MW)	Kapacitet proizvodnje GWh/god.	Status/ Početak rada	Planirana godina zatvaranja
ERS	TE "Ugljevik"	Ugljevik	300	2.176	Otvorena 1985.	2025. ⁷
ERS	TE "Gacko"	Gacko	300	1.934	Otvorena 1983.	2030.
EPBiH	TE "Tuzla" Blok 3	Tuzla	110	473	Otvorena 1966.	2015.
EPBiH	TE "Tuzla" Blok 4	Tuzla	200	1.196	Otvorena 1971.	2018.
EPBiH	TE "Tuzla" Blok 5	Tuzla	200	1.004	Otvorena 1974.	2024.
EPBiH	TE "Tuzla" Blok 6	Tuzla	215	1.008	Otvorena 1978.	2030.
EPBiH	TE "Kakanj" Blok 5	Kakanj	110	598	Otvorena 1969.	2019.
EPBiH	TE "Kakanj" Blok 6	Kakanj	110	312	Otvorena 1977.	2027.
EPBiH	TE "Kakanj" Blok 7	Kakanj	230	1.342	Otvorena 1988.	2030.
"KTG Zenica" d.o.o.	Te-To "Zenica"	Zenica	2 x 126 + 1 x 135,5	3.250	Planirani početak rada 2017.	
"Comsar Energy RS" d.o.o.	TE "Ugljevik" 3	Ugljevik	2 x 300	3.371	Planirani početak rada 2016.	
"EFT - Rudnik i Termoelektrana Stanari" d.o.o. Stanari	TE "Stanari"	Stanari	300	2.000	Planirani početak rada 2016.	
EPBiH	TE "Tuzla" Blok 7	Tuzla	450	2.604	Planirani početak rada 2019.	
Rudnici mrkog uglja "Banovići" d.d.	RiTE "Banovići" Blok 1	Banovići	300	1.758	Planirani početak rada 2018.	
EPBiH	TE "Kakanj" Blok 8	Kakanj	300	910	Planirani početak rada 2022.	
EPBiH	TE "Kakanj" A kombi ciklus gasne turbine	Kakanj	100	? ⁸	Planirani početak rada 2020.	

„Ugljevik“ košta ekonomiju BiH više od 2,1 milijarde maraka godišnje. To je polovina ukupnih šteta od zagađenja iz termoelektrana u BiH, piše u Studiji evropske Energetske zajednice.

Visinom od 310 metara dimnjak nadvisuje Eiffelov toranj u Parizu. Polovina SO₂ iz dimnjaka zagađi BiH dok polovinu vjetar raznese u Srbiju, Crnu Goru, Hrvatsku i Sredozemlje, dosežući čak do Francuske, pokazuju podaci ERS-a u okviru koje posluje RiTE-u.

Učlanjenjem u Energetsku zajednicu, BiH je preuzela obavezu da od 2017. godine primijeni evropske propise, a električnu energiju proizvodi na ekološki prihvatljiv način. Energetska zajednica može pokrenuti postupak protiv zemlje članice zbog kršenja ugovora i uskratiti joj učešće u odlučivanju, kaže Ognjen Marković, nezavisni konsultant iz oblasti energetike. Osim toga, on dodaje da to može dovesti u pitanje saradnju sa međunarodnim finansijskim institucijama i investitorima.

⁶ Izvor informacija: Studija evropske Energetske zajednice, Studija energetskog sektora u BiH, Strategija razvoja energetike RS do 2030. godine, Strateški plan i program razvoja energetskog sektora FBiH, Nezavisni operator sistema u BiH, Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije.

⁷ Nadležne institucije u RS-u imaju optimističniju verziju rada Termoelektrane do 2039. godine.

⁸ Nema podataka o kapacitetu planirane termoelektrane.

Pristupanjem BiH Energetskoj zajednici RiTE je počeo aktivnije raditi na smanjenju količine SO₂. Sukladno preuzetim obavezama, RiTE „Ugljevik“ u naredne tri godine mora smanjiti količinu SO₂ u dimu sa 25.000 na prihvatljivih 200 miligrama po metru kubnom (mg/m³). Firma TEPSCO iz Tokija je uradila projekt za izgradnju postrojenja za odsumporavanje dimnih gasova (ODG), a Japanska investiciona banka je krajem 2009. godine odobrila kredit od 181 miliona maraka, sa godišnjom kamatom od 0,65 posto. Prema podacima ERS-a, evropske banke nisu bile zainteresirane za ovaj projekt.

Do 2020. godine neće biti naplaćivana glavnica kredita već samo kamate. U februaru te godine stiže na naplatu prva rata kredita koji će biti otplaćivan do augusta 2039. godine. Iako je izgradnja postrojenja trebala biti završena u 2013. godini, ona nije ni počela. Projekt kasni zbog složene administracije i izrade obimne dokumentacije.

U procesu odlučivanja o međunarodnom kreditu učestvovalo je niz entitetskih i državnih institucija, među kojima su: Narodna skupština RS-a, Ministarstvo finansija i trezora BiH, ERS i Vlada RS-a. Složena administracija će kroz izdavanje dozvola i saglasnosti za izgradnju i pokretanje novog postrojenja biti sastavni dio projekta do samog kraja.

„Ono čega se ja plašim je naša administracija“, kaže Milan Mirković, direktor Termoelektrane. Dodaje da je RiTE dužan izvođaču obezbijediti sve neophodne dozvole i saglasnosti. Prema njegovim riječima, studije koje su za RiTE „Ugljevik“ i Japansku banku uradile konsultantske kuće iz Njemačke i Japana su pokazale da je mokri krečnjački proces ODG-a najpovoljniji način da se smanji emisija SO₂.

U idealnim uvjetima rada ovom metodom je moguće smanjiti količinu SO₂ od 95 do 99,6 posto, tako što se dimni gasovi peru u otopini vode i krečnjaka koja veže sumpor i stvara gips. Za ovu metodu će RiTE-u godišnje trebati oko 450.000 tona krečnjaka koji planira iskopavati unutar svog eksploatacionog polja u kojem već iskopava ugalj.

Kada se veže sa sumporom u dimu, taj krečnjak će se pretvoriti u oko 350-400 hiljada tona gipsa koji RiTE, prema riječima direktora Mirkovića, neće moći prodavati, već će ga morati zakopavati u posebna odlagališta obložena najlonom.

Novo postrojenje za odsumporavanje će povećati godišnje troškove RiTE-a za skoro 36 miliona KM. Naime, Studija evropske Energetske zajednice pokazuje da će uz godišnju ratu kredita od 11 miliona maraka biti potrošeno i oko 24,7 miliona maraka za upravljanje novim postrojenjem i njegovo održavanje.

U to su uračunati i troškovi: radne snage, iskopavanja i dopremanja krečnjaka, struje koju će novo postrojenje trošiti za odsumporavanje te troškovi odvoza i skladištenja gipsa, pri čemu teške mašine sagorijevaju naftu i emituju isti SO₂ koji se tom metodom pokušava smanjiti.

Zbog visokih troškova mnogi sumnjaju u isplativost ovakvog ulaganja u termoelektranu staru skoro trideset godina. Studija EZ-a pokazuje da će RiTE „Ugljevik“ bez novih velikih ulaganja moći raditi do 2025. godine. Optimistične prognoze Vlade RS-a govore da će postrojenje moći raditi i do 2039. godine, odnosno do otplate kredita za odsumporavanje. U slučaju ranijeg gašenja postrojenja kredit će vraćati BiH koja je i garant otplate.

Prosječni godišnji profit RiTE-a je u posljednjih šest godina bio 5,7 miliona KM, ali Mirković objašnjava da će kredit moći otplaćivati iz godišnje amortizacije. To su sredstva predviđena za održavanje postrojenja i iznose 30 miliona KM. Međutim, svjestan je da povećanje troškova proizvodnje može biti problem.

Trenutno RiTE potroši 7,36 feninga za proizvodnju jednog kilovatsata (kW/h) električne energije. U to su uračunati troškovi radne snage oko 1.850 zaposlenika, sirovine i održavanja postrojenja. Direktor Mirković kaže da će rate kredita te upravljanje i održavanje ODG-postrojenja povećati troškove proizvodnje za 10-15%.

RiTE struju isporučuje ERS-u koji je prodaje svojim potrošačima, viškove nudeći trgovcima. Cijenu struje u RS-u diktira RERS, dok cijenu viškova određuju potražnja i ostali tržišni faktori.

U vrijeme posjete novinara CIN-a Termoelektrana nije proizvodila struju zbog kvara uzrokovanog pucanjem jedne cijevi u kotlu. (Foto: CIN)

Stručnjaci iz elektroenergetskog sektora s kojima su novinari CIN-a razgovarali smatraju da je izabrana pogrešna metoda odsumporavanja te da je trebalo raditi na odsumporavanju uglja, a ne dima.

Među njima je i Azra Jaganjac koja je osamdesetih godina bila vodeći nadzorni inženjer za okoliš i rukovodilac hemijskih laboratorija u RiTE-u „Ugljevik“. Istraživanje koje je uradila u sklopu svoje doktorske disertacije pokazuje da RiTE na ovaj način neće uspjeti smanjiti emisiju SO₂ na dozvoljenih 200 mg/m³, jer ugljevički ugalj sadrži previše sumpora. Jaganjac kaže da je bilo isplativije koristiti druge metode, poput gasifikacije uglja, odnosno pretvaranja uglja u gas. Takva postrojenja postoje još od sedamdesetih godina u mnogim zemljama, poput SAD-a, Kine, Indije, Bocvane, Britanije i drugih. Dobijeni gas bi se mogao koristiti za rad termoelektrane ili kao gorivo za grijanje u gradskim toplanama.

Savjetnik ministra okoliša i turizma FBiH Dragan Šulović objašnjava da se metodom gasifikacije uglja može jednostavnim i jeftinim hemijskim procesima skoro u potpunosti očistiti ne samo od sumpora već i od azota, a pri sagorijevanju nema čestica prašine. Osim što je ekološki prihvatljivija, gasifikacija uglja bi RiTE-u „Ugljevik“ mogla uštedjeti oko 25 miliona KM godišnjih troškova upravljanja postrojenjem za ODG. Uz to su postrojenja koja koriste gas i efikasnija pa proizvode 10-20 posto više električne energije, koristeći istu količinu goriva.

Sagovornici sa kojima su novinari CIN-a razgovarali kažu da je ekonomska računica izabrane metode odsumporavanja upitna. RiTE „Ugljevik“ će za odsumporavanje plaćati oko 36 miliona KM godišnje. Za trideset godina je to više od jedne milijarde KM, koliko košta i potpuno novo postrojenje sa modernom i efikasnom tehnologijom, usklađenom sa ekološkim propisima, koje bi trajalo narednih 40 godina.

Više od metodologije odsumporavanja dima radnike RiTE-a brine šta će s njima biti nakon ugradnje ODG-postrojenja. Zoran Mićanović, predsjednik Sindikata RiTE „Ugljevik“, smatra da je odsumporavanje imalo smisla prije deset do petnaest godina i ne vidi logiku velikog ulaganja u staro postrojenje čiji je životni vijek pri kraju.¹¹

¹¹ Za izradu ovog teksta novinari su pregledali: izvještaje evropske Energetske zajednice, finansijske izvještaje RiTE „Ugljevik“, dokumentaciju o različitim metodama odsumporavanja i obavili razgovore sa stručnjacima iz ove oblasti i odgovornim osobama.

2.1.2. Zagađenje iz TE „Tuzla“

Podaci nadležnih zdravstvenih institucija pokazuju da su plućne, srčane ili maligne bolesti najčešće bolesti od kojih obolijevaju i umiru Tuzlaci.¹² Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji (SZO), uzročnici ovih bolesti su štetne čestice koje oslobađaju termoelektrane na uglj, dok Međunarodna agencija za istraživanje raka (IARC) ističe da je zagađeni zrak najčešći uzrok karcinoma pluća.

Istraživanje CIN-a pokazuje da nadležne institucije u FBiH godinama dozvoljavaju Termoelektrani „Tuzla“ prekomjerno zagađivanje zraka. Umjesto da ih natjeraju na odsumporavanje dima, daju im okolišne dozvole na osnovu kojih mogu zagađivati više nego što dozvoljavaju svjetski standardi. Predstavnici Termoelektrane okolišnu dozvolu koriste kao sredstvo sopstvene zaštite, odnosno izgovor da rade prema važećim pravilima.

Nakon nepotpunog sagorijevanja sumpora u ovom uglju, kroz dimnjake elektrane izlazi oko 50.000 tona sumpordioksida godišnje. Ovaj štetni gas izaziva plućne disfunkcije, astmu, hronični bronhitis i plućna oboljenja. Prema podacima Općine Tuzla, pored ovog štetnog gasa, iz gigantskih dimnjaka godišnje izađe i četiri miliona tona ugljendioksida, 8.500 tona azotdioksida te 3.500 - 4.000 tona čestica prašine.

Ove brojke prelaze nivo prihvatljive zagađenosti zraka koja je ustanovljena smjernicama SZO-a. Toksične i kancerogene materije koje se nalaze u dimu lako prodiru u disajne puteve, cirkulaciju i srce te ih oštećuju i izazivaju ranu smrt.

„U tim česticama, koje ne vidimo i koje udahnemo, imate i kancerogenike i metale koji su vrlo toksični; imate iritante, imate alergene i oni će kad popuste ti odbrambeni mehanizmi polako ubiti osobu“, rekla za CIN prof. dr. Nurka Pranjić, specijalista medicine rada u tuzlanskom Domu zdravlja i profesorica na Medicinskom fakultetu.

Zrak zagađen štetnim česticama iz Termoelektrane udiše preko 470.000 ljudi iz 13 općina Tuzlanskog kantona (TK). U 2011. godini od karcinoma pluća oboljelo je 136 osoba iz ovog kantona, dok je, primjera radi, broj oboljelih od ove bolesti bio šest puta manji u kantonima koji nemaju termoelektrane: Posavskom, Livanjskom i Zapadnohercegovačkom.

U 2012. i 2013. godini na području Tuzlanskog kantona su od karcinoma pluća oboljele još 242 osobe. U ovom dvogodišnjem periodu, od 7.686 umrlih, za polovinu su uzrok smrti bila kardiovaskularna i respiratorna oboljenja, uključujući i karcinom pluća.

Stanovnici Šićkog Broda, Bukinja i Husina, naselja u neposrednoj blizini Termoelektrane, posljednjih godina od rukovodstva ovog preduzeća traže da riješi problem zagađenosti zraka. Organizirali su nekoliko protesta na kojima su, uz ostalo, tražili smanjenje zagađenosti, adekvatnu zdravstvenu zaštitu stanovništva i ulaganje u infrastrukturu naselja.

Međutim, predstavnici Termoelektrane, iako svjesni da zagađuju zrak, ne smatraju da su isključivi krivci za crnu statistiku, već da je zagađenje posljedica svih zagađivača u Tuzli. Ipak, od šest mjernih jedinica koje mjere kvalitet zraka na području TK-a, pet je smješteno u blizini Termoelektrane.

Kvalitet tuzlanskog zraka mjeri se od 2003. godine, kada je takva obaveza propisana federalnim Zakonom o zaštiti okoliša. Prema ovom zakonu, zrak mora biti zaštićen od zagađenja koja mogu predstavljati opasnost za zdravlje ljudi, a kada se planira proizvodnja, potrebno je poduzeti mjere kako bi „nivo polutanata bio sveden na najmanju moguću mjeru“. Prema ovom zakonu, industrijska postrojenja moraju imati okolišne dozvole.

Okolišna dozvola se izdaje pod uslovom da termoelektrana ne ugrožava zdravlje ljudi svojim emisijama zagađivanja. Kako bi dobila okolišnu dozvolu, termoelektrana se obavezuje da će poduzeti sve odgovarajuće preventivne mjere kako bi spriječila zagađivanje okoliša. Na osnovu Zakona je u martu 2005. godine usvojen Pravilnik o monitoringu kvaliteta zraka kojim su

¹² Centar za istraživačko novinarstvo: „Dozvola za prljav zrak“, 20.12.2014. godine, <http://www.cin.ba/dozvola-za-prljavi-zrak/>

U nedostatku sistema za odsumporavanje, sumpordioksid iz dimnjaka Termoelektrane završava u zraku koji udišu Tuzlaci. (Foto: CIN)

definirane granične vrijednosti zagađujućih materija. Pravilnik je za područje FBiH definirao granične vrijednosti znatno više nego one koje definira SZO.

Federalni pravilnik dozvoljava zagađenje od 125 mikrograma sumpordioksida po metru kubnom dnevno, što je šest puta veća količina od one koju propisuje Svjetska zdravstvena organizacija kao dozvoljenu. U 2012. i 2013. godini zrak je na području Tuzlanskog kantona sadržavao tri do četiri puta više štetnih materija nego je federalni pravilnik predvidio, pokazuju izvještaji Ministarstva prostornog uređenja i zaštite okolice Tuzlanskog kantona iz tog perioda.

Najznačajnija mjera koju je Termoelektrana uvela u poslijeratnim godinama jeste ugradnja elektrofiltera koji pročišćavaju dim i smanjuju nivo grubih čestica u zraku. Zbog toga od prošle godine u Tuzlanskoj regiji nema crnog snijega. Ali, od krupnijih su opasnije sitne čestice, jer lakše prodiru u organizam putem disanja.

Nivo sitnih čestica u zraku smanjio bi se procesom odsumporavanja, ali Ministarstvo okoliša i turizma FBiH Termoelektranu ne obavezuje da vrši odsumporavanje. Predstavnici Ministarstva s kojima su razgovarali novinari CIN-a konstatuju da Termoelektrana nema postrojenje za odsumporavanje, ali da ispunjava uslove za dobivanje okolišne dozvole, jer „ne ugrožava okoliš“.

U Ministarstvu su CIN-u¹³ potvrdili da je okolišna dozvola zapravo dozvola za rad na fleksibilan način, jer je Termoelektrana strateški važna za FBiH. Tuzlanska termoelektrana je najveći proizvođač struje u zemlji, proizvodeći polovinu od ukupne godišnje količine struje u Federaciji BiH. Predstavnici Ministarstva su novinarima objasnili da je odsumporavanje investicija od sto miliona maraka i da se to ne bi isplatilo.

Zvanični podaci pokazuju da je Elektroprivreda BiH samo u 2013. godini ostvarila dobit od 37 miliona maraka, što znači da bi uz ovakvo poslovanje mogla u naredne tri godine otplatiti izgradnju postrojenja za odsumporavanje.

S druge strane, istraživanje Evropske agencije za zdravstvene rizike i Svjetske zdravstvene organizacije koje je naručio tuzlanski Centar za ekologiju i energiju pokazuje da će do 2030. godine nivo ekonomske štete iznositi 810 miliona eura te gubitak od 39.000 godina života zbog smrti izazvane hroničnim oboljenjima.

Ovo istraživanje je urađeno 2012. godine po metodologiji HRAPIE koja definira maksimalno dozvoljenu vrijednost čestica na dnevnoj bazi. Džemila Agić, direktorica ovog

¹³ Za potrebe ovog teksta novinari CIN-a su pregledali: izvještaje Zavoda za javno zdravstvo Tuzlanskog kantona za nekoliko zadnjih godina, pravilnike i izvještaje Ministarstva prostornog uređenja i zaštite okoliša Tuzlanskog kantona, zakone koji definiraju ovu oblast te obavili razgovore sa brojnim mještanima i odgovornim osobama kao i stručnjacima za ovu oblast.

Termoelektrana u Tuzli ima
okolišnu dozvolu koja joj
omogućava prekomjerno
zagađivanje. (Foto: CIN)

centra, kazala je za CIN da su se na taj korak odlučili zbog značajnog prekoračenja nivoa sumpordioksida u zraku.

Prema federalnom Zakonu o zaštiti okoliša, termoelektrana mora platiti naknadu za zagađivanje okoliša. Naknada se izračunava prema nivou godišnje emisije čestica, ali je za mjerenje zagađenja zadužena sama termoelektrana. Prema podacima iz Termoelektrane, oni na osnovu ovoga godišnje plaćaju 2,5 miliona KM.

Dio novca ostaje Fondu za zaštitu okoliša, a 70 posto novca se vrati Tuzlanskom kantonu koji finansira ekološke projekte, shodno aplikacijama koje dobiju od općina. Tuzlanska općina dio ovog novca troši na projekte daljinskog grijanja kako bi se smanjio broj individualnih ložišta u domaćinstvima, međutim, do najugroženijih tuzlanskih naselja daljinsko grijanje nije još došlo.

2.2. Izgradnja privatnih termoelektrana

Privatne kompanije zainteresirane su za izgradnju termoelektrana u BiH. U izgradnji je jedna u Stanarima, a postoji plan za izgradnju druge u Ugljeviku. Obje će koristiti ugalj iz lokalnih rudnika. Odobrene su koncesije za eksploataciju rude, ali i za izgradnju i korištenje termoelektrana.

2.2.1. Termoelektrana u Stanarima

Rudnik lignita u Stanarima kod Doboja je osnovan 1955. godine. Do rata je osiguravao egzistenciju za 450 radnika, a poslije rata je, kao i većina državnih preduzeća, zapao u finansijske probleme. U 2003. godini urađena je transformacija vlasništva u akcionarsko društvo, gdje su uz Vladu Republike Srpske kao vlasnika većinskog paketa akcija upisane i akcije radnika, Fonda penzijsko-invalidskog osiguranja (PIO) i Fonda za restituciju.¹⁴

Prema finansijskoj dokumentaciji koja je u posjedu CIN-a, Rudnik je sredinom 2004. godine dugovao 11,6 miliona maraka: dobavljačima, javnim preduzećima, bankama, radnicima za neisplaćene plaće i Fondu PIO za doprinose radnika, a pristigle su bile i obaveze za sudske sporove.

Vlada RS-a je zbog toga donijela odluku o traženju strateškog partnera koji bi trebao pomoći Rudniku da riješi finansijske probleme. Međutim, umjesto da se rješavaju problemi ovog rudnika, raspisan je natječaj za izbor partnera za osnivanje novog društva.

Ugovor o formiranju zajedničkog preduzeća „EFT Group – Rudnik lignita Stanari“ sklopljen je u februaru 2005. godine između EFT (Holdings) ApS. iz Danske i Akcionarskog društva Rudnik lignita „Stanari“.

Strani partner je imao 72,24 posto suvlasničkog kapitala, ostatak je imao domaći partner. Strani partner je dobio obavezu da u novu firmu unese kapital od 22,5 miliona maraka koji će u periodu 2005. i 2006. godine potrošiti na rudarske i građevinske radove, opremu i odvodnjavanje.

AD Rudnik lignita „Stanari“ je dobio obavezu da novoj firmi prepusti svoju imovinu, koja je prema procjeni Rudarskog i Instituta ekonomskih nauka iz Banje Luke vrijedila 8.670.000 KM. Međutim, predstavnici instituta nisu napravili popis stvari na osnovu kojih su procjenu načinili, već su naveli da se to ne odnosi na restoran, zalihe uglja, stadion i automobil „Golf“.

Partneri su se dogovorili da će novoosnovana firma „EFT Group – Rudnik lignita Stanari“ preuzeti 268 radnika iz AD Rudnika lignita „Stanari“ te da će platiti veći dio njihovog duga: 7 miliona KM za dobavljače, 3,3 miliona KM za neisplaćene plaće radnicima te doprinose za penziono i socijalno osiguranje.

Tri mjeseca nakon zaključenja ugovora Vlada RS-a je novoj firmi dala koncesiju za eksploataciju lignita na poljima Ostružnja i Raškovac na period od 30 godina, uz mogućnost produženja ovog roka. Uvjet je da entitetu plaća naknadu 3,4 posto od ukupnog prihoda koji ostvari prodajom uglja.

Nekoliko mjeseci nakon što je firma „EFT Group – Rudnik lignita Stanari“ formirana, u julu 2005. godine, sudski vještaci su napravili popis imovine AD Rudnika lignita „Stanari“ koja će postati vlasništvo nove firme. Pojedinačno je navedena oprema, građevinski objekti i zemljište vrijedno 8.670.000 KM, što je identična vrijednost onoj koja je iznesena prilikom procjene bez popisane imovine. Novinari CIN-a su uvidom u finansijsku dokumentaciju vidjeli da su vještaci vrijednost imovine umanjili, jer je ona po knjigovodstvenoj evidenciji vrijedila oko 28,8

¹⁴ Centar za istraživačko novinarstvo: „Vladina hirurgija za poslovni uspjeh EFT-a“, 25.7.2014, <http://www.cin.ba/vladina-hirurgija-za-poslovni-uspjeh-eft-a/>

Lignit je mekani ugalj koji podsjeća na izgorjelo drvo.
(Foto: CIN)

miliona maraka. Prema nalazu vještaka, zemljište Rudnika nije vrijedilo ni milion maraka, iako je knjigovodstvena vrijednost zemlje bila oko 24 miliona maraka.

U međuvremenu, dio starog rudnika koji je ostao izvan ovog partnerstva promijenio je naziv u AD Rudnik nemetala „Stanari“. Poslovanje su nastavili u restoranu društvene ishrane sa 17 radnika, jer su ostali prešli kod novog poslodavca. S obzirom da su ostali bez vrijedne imovine, njihovi dugovi nastavili su se gomilati. S druge strane, nova firma „EFT Group – Rudnik lignita Stanari“ krenula je sa poslovanjem, odnosno proizvodnjom lignita na zdravom dijelu rudnika.

U februaru 2006. godine Republika Srpska je dobila novu vladu. Predstavnici nove vlade su tri mjeseca poslije donijeli Zaključak da AD Rudnik nemetala „Stanari“ izađe iz suvlasništva firme. U Vladinom Zaključku je navedeno da akcionarsko društvo proizvodi samo gubitke i da se to može zaustaviti na način da proda svoj suvlasnički udio koji ima u firmi „EFT Group – Rudnik lignita Stanari“ za 10,5 miliona maraka.

U Zaključku je navedeno i da EFT (Holdings) ApS. iz Danske ima pravo preče kupovine, a da „EFT Group – Rudnik lignita Stanari“ d.o.o. ima obavezu preuzeti u radni odnos sve radnike Rudnika nemetala „Stanari“, odnosno onu nekolicinu radnika koja je ostala raditi u restoranu. U Zaključku je data preporuka da Rudnik nakon prodaje udjela ide u stečaj ili likvidaciju. Zaključak Vlade su prihvatili i Skupština i Upravni odbor AD Rudnika nemetala.

Vrlo brzo je raspisan javni natječaj o prodaji udjela AD Rudnika nemetala „Stanari“ u novoformiranom preduzeću. U oglasu je naznačeno da pravo preče kupovine ima EFT (Holdings) ApS. iz Danske, a ako oni ne iskoriste, to pravo pripada najpovoljnijem ponuđaču. Oni su bili i jedini koji su se javili na natječaj za otkup 27,76 posto suvlasničkog udjela u firmi. Isplatili su 10,5 miliona maraka AD Rudniku nemetala „Stanari“ i postali jedini vlasnici firme „EFT Group – Rudnik lignita Stanari“.

S obzirom da su dugovanja Akcionarskog društva bila veća od 10,5 miliona maraka, i da taj iznos nije bio dovoljan da se situacija popravi, poslovanje im je zaustavljeno.

U januaru 2007. godine, kada su se partneri već razišli, jedan od vještaka pravi dopunu izvještaja u vezi sa zemljom i prvobitnoj procjeni dodaje površinu od 267 hektara sa procjenom od 0 KM. Obrazloženje za to je da je ta zemlja takozvana otkrivka, odnosno da je zahvaćena tehnološkim postupkom otkopavanja te da tu zemlje i nema, pa samim tim nema ni vrijednost. Ovim potezom vještakinja je popisala sve katastarske čestice koje je Akcionarsko društvo imalo

„EFT – Rudnik i Termoelektrana Stanari“ planira pustiti termoelektranu u komercijalni pogon 2016. godine. (Foto: CIN)

- ukupno 269 hektara (površinu od 267 hektara je procijenila na 0 KM, a ostalo prvobitnom procjenom na nešto manje od milion maraka).¹⁵

Međutim, CIN otkriva da je, prema finansijskoj dokumentaciji Akcionarskog društva, njihovo zemljište vrijedilo oko 24 miliona maraka. Zemljište se nalazi na dijelu rezervi lignita u količini od najmanje 100 miliona tona, što je prema trenutnoj tržišnoj vrijednosti bogatstvo od oko šest milijardi maraka.

Ovakav potez vještaka je doveden u pitanje u stečajnom postupku otvorenom u 2012.¹⁶ nad imovinom AD Rudnika nemetala „Stanari“. Jedan od advokata koji u ovom postupku zastupa povjerioci u 2014. godini je pokrenuo tužbu protiv EFT-ove firme u Doboju. Tužbom traži da se vrati zemljište Akcionarskom društvu. Tužba je podnesena Okružnom privrednom sudu i ishod te tužbe može utjecati na stečajni postupak koji je u toku.

U međuvremenu, EFT je u Doboju osnovao još jednu firmu „EFT - Termoelektrana Stanari“ koju je 2008. godine spojio sa postojećom firmom u Doboju pa je na taj način nastala nova firma pod nazivom „EFT - Rudnik i Termoelektrana Stanari“. Od Vlade RS-a su zatražili koncesiju za izgradnju termoelektrane u Stanarima i to im je i odobreno. Termoelektrana će proizvoditi 2.000 GWh struje.¹⁷ EFT je u maju 2010. godine sa kineskom kompanijom „Dongfang Electric Corporation“ potpisao ugovor o izgradnji termoelektrane i isporuci opreme.

CIN doznaje da je EFT imao problema sa pronalaskom finansijera za izgradnju termoelektrane. Kineska razvojna banka s kojom su pregovarali o kreditu tražila je garancije koje EFT nije mogao ponuditi, bez pomoći entiteta. Njihov problem riješila je Komisija za koncesije RS-a koja je u maju 2011. godine donijela Pravilnik o prijenosu ugovora o koncesiji i prijenosu vlasničkih prava koncesionara. Tim pravilnikom je dato pravo finansijeru da raspolaze ugovorom o koncesiji u slučaju da koncesionar ne može vraćati kredit.

¹⁵ Za potrebe ovog istraživanja novinari su pregledali: registre društava na Okružnom privrednom sudu u Doboju, finansijsku dokumentaciju društava, ugovore o formiranju zajedničkog preduzeća, koncesioni ugovor te obavili razgovore sa odgovornim osobama u javnim institucijama kao i stručnjacima iz ove oblasti.

¹⁶ Centar za istraživačko novinarstvo: „Pravna bitka za zemljište u Stanarima“, 11.8.2014, <http://www.cin.ba/pravna-bitka-za-zemljiste-u-stanarima/>

¹⁷ Centar za istraživačko novinarstvo: „Javno dobro za kineski kredit“, 31.7.2014, <http://www.cin.ba/javno-dobro-za-kineski-kredit/>

To je predstavnicima Kineske razvojne banke bila dobra garancija pa su godinu dana poslije sa predstavnicima preduzeća „EFT - Rudnik i Termoelektrana Stanari“ potpisali ugovor o kreditu vrijednom 350 miliona eura.

Komisija za koncesije RS-a je 2012. godine dala saglasnost da se na Kinesku razvojnu banku prebaci ugovor o koncesiji koji objedinjuje izgradnju termoelektrane i eksploataciju uglja i vode koji su potrebni za njezin rad.

CIN doznaje da je u zalog za kredit otišla i firma „EFT – Rudnik i Termoelektrana Stanari“ sa tadašnjim kapitalom od 32,5 miliona maraka. Založene su njezina imovina i sva buduća dobit. U EFT-u tvrde da je u zalog dato i zemljište koje imaju u Stanarima, ali da to ne uključuje rudno bogatstvo, nego samo uskladištene zalihe izvađenog uglja.

Ugovor o zalogu je potpisan u junu 2012. godine na osnovu Okvirnog Zakona o zalozima BiH i upisan u Registar zaloga Ministarstva pravde BiH. Međutim, taj zakon ne precizira imovinu koncesionara kao zalog. Godinu dana poslije Narodna skupština RS-a mijenja Zakon o koncesijama RS-a kojim omogućava finansijeru da u cilju realiziranja projekta može dobiti založno pravo nad imovinom koncesionara.

2.2.2. Termoelektrana u Ugljeviku

U rudarskom mjestu Ugljevik na sjeverozapadu BiH mrki ugalj se kopa već stotinu godina. Najveći dio uglja završavao je kao sirovina u kotlovima Zavisnog preduzeća „Rudnik i termoelektrana Ugljevik“ (RiTE) koje posluje u okviru ERS. Do marta 2011. godine ovo preduzeće je imalo isključivo pravo eksploatacije uglja.

Međutim, to se promijenilo kada je Vlada RS-a, koja je većinski vlasnik RiTE-a, u proljeće 2011. godine dobila pismo namjere ruskog milijardera Rašida Sardarova u kojem je zatražio koncesiju za eksploataciju uglja, kao i koncesiju za izgradnju i korištenje dva nova termoenergetska bloka u Ugljeviku koja bi se nadovezala na infrastrukturu državne termoelektrane.¹⁸

Vlada RS-a, na čijem je čelu tada bio Aleksandar Džombić iz Saveza nezavisnih socijaldemokrata (SNSD-a), prihvatila je ponudu Sardarova u roku od devet dana. Skoro dvije i po godine poslije Ministarstvo industrije, energetike i rudarstva RS-a raspisalo je javni poziv za dodjelu koncesije. Bilo je izvjesno da će Sardarov dobiti ovaj posao, jer su ga najviši zvaničnici RS-a duže od dvije godine predstavljali kao novog partnera koji će graditi termoelektanu.¹⁹

Uz to, na prijedlog Sardarova izraženog u pismu namjere Vlasti RS-a su odobrile osnivanje preduzeća „Comsar Energy RS“ (CERS), koje je osnovano u partnerstvu sa Javnim preduzećem „Rudnik i termoelektrana Ugljevik“. U firmi CERS strani partner ima suvlasništvo veće od 98%, a ostatak ima domaći partner.

Sardarova firma sa Kipra je uplatila 10,5 miliona KM osnivačkog kapitala, a RiTE „Ugljevik“ je udio u novoj firmi dobio unošenjem zemljišta za gradnju novih blokova, vrijednog milion KM, te 100 hiljada KM u novcu. „Comsar Energy Group Ltd.“ je krajem 2013. godine uložio u CERS dodatnih 53 miliona KM.

CERS je najprije dobio koncesiju za eksploataciju uglja na većem dijelu ležišta Ugljevik – istok. Posjedovanje vlastitog uglja je naknadno postavljen kao jedan od uvjeta za učestvovanje u javnom pozivu za izgradnju Termoelektrane „Ugljevik“.

Poziv je bio otvoren 45 dana. Među obimnom dokumentacijom tražena je i studija ekonomske opravdanosti, urađena u skladu sa propisima o dodjeli koncesije nakon samoinicijativne ponude. To nije bilo moguće uraditi u tako kratkom roku.

¹⁸ Centar za istraživačko novinarstvo: „Borba za ugljevički ugalj“, 16.6.2014, <http://www.cin.ba/borba-za-ugljevicki-ugalj/>

¹⁹ Centar za istraživačko novinarstvo: „Ruski milijarder od javnog interesa“, 5.8.2014, <http://www.cin.ba/ruski-milijarder-od-javnog-interesa/>

Državna termoelektrana RiTE „Ugljevik“ bi mogla ostati bez dovoljno uglja za proizvodnju. (Foto: CIN)

U Zakonu o koncesijama RS-a propisano je da se koncesija može dati na osnovu samoinicijativne ponude samo ako Vlada RS-a utvrdi da postoji javni interes za to. Javni interes podrazumijeva da se radi o hitnom poslu ili da jedino ponuđač ima pravo na određenu metodologiju poslovanja, stoji u Uputstvu za procjenu javnog interesa.

U slučaju dodjele poslova Sardarovu nije bio ispunjen nijedan uvjet za utvrđivanje javnog interesa. Predsjedavajući Komisije za koncesije RS-a Predrag Aškračić rekao je za CIN da Vlada RS-a određuje ko će dobiti koncesiju, a institucija na čijem je on čelu samo prati procedure. „Ako hoćeš da neko stoji iza tebe, normalno da hoćeš da privučeš njegov kapital.“

CERS će, prema ugovoru o koncesiji iz oktobra 2013. godine, graditi termoelektranu od 600 megavati (MW) i koristiti je tokom narednih 30 godina. Za njen rad će godišnje trošiti više od četiri miliona tona uglja iz tri ležišta koja su dodijeljena CERS-u i u kojima je ukupno 118 miliona tona. Međutim, izgradnja termoelektrana još nije ni počela.

Ipak, predstavnici RiTE-a „Ugljevik“ nisu sretni zbog Vladine odluke o partnerstvu. Sindikat RiTE-a ne odobrava poteze Vlade i smatra da će njihova termoelektrana ostati bez dovoljne količine uglja.

CERS je 2011. godine dobio koncesiju za istraživanje dva ležišta uglja – ležište Baljak te ležište Delići i Peljave-Tobut. Istraživanje je pokazalo da je u njima najmanje 68 miliona tona uglja, stoji u dokumentaciji firme CERS koja planira iskopavati oko četiri miliona tona godišnje. Trenutna cijena uglja je oko 60 KM po toni.

Uz to, firma CERS je zatražila od Vlade i eksploataciju ležišta Ugljevik – istok, što je pokrenulo nekoliko štrajkova i protesta Sindikata RiTE-a koji je to ležište smatrao svojim.

Naime, državno preduzeće je godinama ulagalo u istraživanje, jer je skoro iscrpljeno ležište Bogutovo Selo koje trenutno koristi. U dokumentaciji Sindikata piše kako je RiTE 2008. i 2011. godine bezuspješno od Vlade RS-a tražio koncesiju za eksploataciju uglja iz ležišta Ugljevik – istok, ali je dobio samo obećanja.

Vlada je ležište podijelila u omjeru 70:30. Manji dio je nazvala „Ugljevik – istok I“ i dodijelila ga državnoj termoelektrani, dok je veći dio ležišta nazvala „Ugljevik – istok II“ i dozvolu za eksploataciju dala firmi CERS. Prema dokumentima CERS-a, u ležištu „Ugljevik – istok II“ se nalazi najmanje 50 miliona tona uglja.

Radnicima RiTE „Ugljevik“ se ovakav razvoj situacije ne sviđa i stalno upozoravaju da 21 milion tona uglja iz ležišta „Ugljevik – istok I“ neće biti dovoljno da u narednih 25 godina

podmiri potrebe državne termoelektrane. RiTE godišnje troši 1,5 miliona tona uglja. Zabrinuti su i zbog uslova eksploatacije za koje kažu da su mnogo nepovoljniji nego na ležištu koje je dobio Sardarov.

Nakon podjele ležišta Ugljevik – istok Vlada je raspisala javni poziv za dodjelu koncesije. Prethodno je naglasila da će CERS dobiti dodatne bodove, odnosno bonus od 10 posto, jer je koncesiju zatražio samoinicijativno, a da će ugalj iz ovog ležišta biti korišten za rad nove termoelektrane. Na javni poziv se Uprava RiTE „Ugljevik“ nije ni prijavila.

Lokalna vlast u Ugljeviku nije imala puno zvaničnih informacija o planovima Vlade RS-a i Sardarova, jer ni godinu dana od prihvatanja njegove ponude nije bilo studija o isplativosti projekta i njegovom utjecaju na okolinu i lokalnu zajednicu.

U studiji profesora Alekse Milojevića sa Ekonomskog instituta iz Bijeljine piše da Vlada RS-a ovakvom saradnjom sa stranim investitorom privatizuje i ugalj i proizvodnju električne energije, što će nanijeti veliku štetu privredi, jer privatizirano prirodno blago služi za bogaćenje uskog kruga ljudi, a ne društva.

U studiji piše da nijedna razvijena država nije prepustila i ugalj i proizvodnju struje privatnom sektoru, jer time gubi mogućnost da vlastitoj privredi ponudi struju po niskim cijenama i tako je učini konkurentnijom na tržištu.

Sa ovim nalazima se složio i Cvjetko Jovanović, sudski vještak rudarstva i od prije dvije godine penzionisani rukovodilac Sektora razvoja RiTE „Ugljevik“. On je u izjavi za CIN rekao da Vlada otima ugalj od građana i daje ga u besćenje stranom investitoru te da vjeruje da iza svega stoje interesi vlasti.

Studiju ekonomske opravdanosti je uradio i investitor 2013. godine, dvije godine nakon što je poslao pismo namjere. I ova, kao i studija profesora Milojevića, potvrđuje da je riječ o vrlo isplativom poslu.

Studija predviđa da će projekt biti likvidan u svim godinama poslovanja i isplativ čak i ako 75 posto uložених sredstava bude obezbijeđeno kreditom. Planirani životni vijek postrojenja je između 25 i 40 godina, što će zavisi od održavanja. Izgradnja novih blokova će koštati 1,06 milijardi KM.

Ovako veliko ulaganje investitor planira otplatiti tokom prvih deset-jedanaest godina rada novih blokova, zarađujući oko 81 milion KM godišnje od prodaje struje.

Vladini predstavnici su najavljivali da će investicija donijeti posao za 1.000 radnika u toku izgradnje te 700 stalnih radnih mjesta u novim blokovima. Međutim, CERS je sa kineskom korporacijom „CPECC“ već potpisao ugovor o izgradnji po principu „ključ u ruke“, a studijom predvidio da će u dva nova bloka raditi 303 radnika.

Komisija za koncesije RS-a je odbila CIN-u dati uvid u zaključene ugovore o koncesijama²⁰. Prema podacima Ministarstva industrije, energetike i rudarstva RS-a, firme iz grupacije „Comsar“ su do sada uplatile oko 7,5 miliona KM jednokratnih koncesijskih naknada, a tokom trajanja koncesije će davati i 3,2 posto godišnjih prihoda od koncesione djelatnosti.

Računajući, prema podacima iz studije CERS-a, to bi moglo biti oko 3,8 miliona KM godišnje, ali Ministarstvo nije odgovorilo na pitanje kolike su tačno obaveze stranog investitora po osnovu koncesije za izgradnju i korištenje novih termoblokova.

Nakon što jedini blok javnog preduzeća bude ugašen, ostat će u pogonu dva nova čiji će većinski vlasnik biti Sardarov, koji ih planira graditi. Četiri sagovornika Centra za istraživačko novinarstvo iz Sarajeva smatraju da je ovo postepena privatizacija elektroenergetskog sektora.

²⁰ Zbog uskraćivanja prava na pristup informacijama CIN je uputio tužbu protiv Ministarstva industrije, energetike i rudarstva RS-a.

U odnosu na druge rudnike u BiH, mrki ugalj iz RMU "Zenica" ima najveću toplotnu vrijednost. Kreće se u rasponu od 19.000 do 25.000 kJ/kg, ali ima i visok udio sumpora (2-6%). U ovom rudniku se ugalj vadi komornom metodom. (Foto: CIN)

2.3. Rudnici

Ugalj predstavlja važan segment u sektoru energije i ekonomske strukture u BiH.²¹ Od ukupnih energetskih potencijala zemlje na ugalj otpada oko 90%. Najznačajnija ležišta uglja locirana su u bazenima: Tuzla (Kreka, Banovići, Đurđevik i Ugljevik), Srednja Bosna (Kakanj, Breza, Zenica i Bila), Bugojno (Gračanica), Livno-Duvno (Tušnica), Gacko (Gacko) i Doboj-Banja Luka (Stanari). Rudnik „Kamengrad“ u bazenu Kamengrad poslije rata nije značajnije aktiviran, a rudnik „Mostar“ u bazenu Mostar je zatvoren.

Najznačajnije rezerve mrkog uglja u BiH se nalaze u srednjobosanskim ležištima, banovičkom bazenu i ugljevičko-pribojskom bazenu, dok su najznačajnija ležišta lignita u bazenima Kreka, Gacko, Stanari, Bugojno, Livno i Duvno.²²

Do rata su Rudnici BiH bili organizovani u jedinstveno rudarstvo preduzeće „Titovi rudnici uglja“, a poslije rata je došlo do njihove reorganizacije na način da je dio rudnika ostao u RS-u, a veći dio u FBiH.

Na području FBiH formirana su dva zasebna preduzeća koja su okupila rudnike čije su eksploatacione lokacije bile u blizini termoelektrane: Rudnici uglja Tuzla d.o.o. (Kreka, Banovići i Đurđevik) i Rudnici uglja Srednja Bosna d.o.o. Kakanj (Kakanj, Breza, Zenica, Abid Lolić i Gračanica). Oni su egzistirali do 1999. godine kada je došlo do podjele, odnosno osamostaljenja rudnika u FBiH.²³

Vlada Federacije BiH je 2008. godine, kao vlasnik rudnika, donijela Zakon o finansijskoj konsolidaciji rudnika. Ovaj Zakon je trebao biti podloga za izmirenje dugovanja koja su rudnici napravili do kraja 2007. godine po osnovu neisplaćenih doprinosa za radnike. Planirano je do kraja 2015. uložiti nešto više od 178 miliona maraka koji bi bili knjiženi kroz povećanje državnog kapitala u rudnicima koji je ranije umanjivan zbog gubitaka u poslovanju.

²¹ Energetski institut "Hrvoje Požar" iz Hrvatske, Soluziona iz Španjolske, Ekonomski institut Banja Luka, Rudarski institut Tuzla: „Studija energetskog sektora u BiH“, novembar 2008.

²² Savez energetičara, decembar 2008, <http://www.savezenenergeticara.org.rs/wp-content/uploads/2011/11/Energija-Ekonomija-Ekologija-4-2008.pdf>, pristupljeno 12.11.2014.

²³ Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije: "Strateški plan i program razvoja energetskog sektora Federacije BiH", 2009. godina

U 2009. godini Vlada FBiH je donijela Odluku da se udio koji ima u rudnicima prenese na EPBiH. Na taj je način EPBiH preuzela kontrolu i stekla vlasništvo u rudnicima, ukupne procijenjene vrijednosti udjela od 81.804.238 KM, od čega u: RMU-u „Kakanj“ d.o.o. Kakanj vrijednost od 19.719.853 KM, RMU-u „Breza“ d.o.o. Breza vrijednost od 12.490.360 KM, Rudniku „Gračanica“ d.o.o. Gornji Vakuf – Uskoplje vrijednost od 5.065.082 KM, RMU-u „Abid Lolić“ d.o.o. Travnik – Bila vrijednost od 762.313 KM, Rudnicima „Kreka“ d.o.o. Tuzla vrijednost od 37.144.754 KM, RMU-u „Đurđevik“ d.o.o. Đurđevik vrijednost od 5.107.789 KM i u RMU-u „Zenica“ d.o.o. Zenica vrijednost od 1.514.087 KM.²⁴

Izvan koncerna je ostao Rudnik mrkog uglja „Banovići“ kojem je Vlada FBiH i dalje većinski vlasnik, dok JP Rudnici ugljena „Tušnica“ d.o.o. i Rudnici mrkog uglja „Kamengrad“ d.d. zvanično nemaju proizvodnju.

Svi rudnici u FBiH imaju problem u poslovanju. Posebno je složen problem podizanja nivoa proizvodnje uglja u podzemnoj eksploataciji. Ovdje je potrebna posebna pažnja i aktivnost na revitalizaciji rudnika, kako u pogledu reorganizacije i modernizacije, tako i kod rješavanja socijalnog statusa viška uposlenih radnika, odnosno općenitog osmišljavanja budućeg statusa rudnika.²⁵

Pomoćnik generalnog direktora za razvoj EPBiH, Emir Aganović rekao je novinarima CIN-a da rudnici udruživanjem u konzorcij pokušavaju smanjiti broj radnika, ali je taj proces spor. Jedan od načina smanjenja broja radnika, navodi Aganović, jeste sistem poticajnih otpremnina. Radnicima koji rade na radnim mjestima koja iz različitih razloga više nisu potrebna rudnicima, nudi se otpremnina u visini 15 plaća, a to radno mjesto se ukida.

Dobar pomak u rješavanju ovog problema je napravilo preduzeće Rudnici „Kreka“ iz Tuzle koje je uspjelo od 2009. godine do danas umanjiti broj radnika sa 4.100 na 3.200. Direktor ove firme Enver Omazić kaže da je to učinjeno na način da su prestali primati nove radnike a stari su u međuvremenu otišli u penziju.

Jamska proizvodnja, koja je zastupljena u FBiH, je jako nesigurna za radnike, a s obzirom na današnje cijene uglja, istovremeno je i neprofitabilna. Uprkos modernim tehnologijama, taj problem imaju i zemlje članice Evropske unije koje planiraju potpuno prestati sa ovim načinom eksploatacije uglja. U Njemačkoj, koja je među najvećim rudarskim industrijama u Evropi, rudarske jame će biti potpuno zatvorene do 2018. godine. Takva strategije u BiH se još uvijek ne razmatra.

Prema podacima koje je Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije objavilo u Strateškom planu i programu razvoja energetskog sektora FBiH, tržišne rezerve uglja iznose 327 miliona tona (lignita 187 mil.t i mrkog 140 mil.t). Ugalj kao primarni energetski resurs u FBiH/BiH ima stratešku i nezamjenjivu ulogu.

Na području RS-a rezerve mrkog uglja i lignita su raspoređene u sedam važnijih bazena: Gacko, Ugljevik, Stanari, Miljevina, Kotor Varoš, Lješljani i Ramići. Postoje i druge lokacije sa manjim rezervama koje nisu interesantne sa stanovišta energetskog korištenja i/ili koje su napuštene zbog nepovoljnih eksploatacionih uslova.

Ukupne bilansne rezerve iznose 684 miliona tona, od toga 390 miliona tona lignita i 294 miliona tona mrkog uglja. Ukupne eksploatacione rezerve uglja iznose 578 miliona tona, od toga 353 miliona lignita i 225 miliona tona mrkog uglja. Ugalj se pretežno koristi za proizvodnju električne energije u termoelektranama (preko 90%) dok se ostatak koristi u druge komercijalne svrhe.²⁶

²³ Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije: „Strateški plan i program razvoja energetskog sektora Federacije BiH“, 2009. godina

²⁴ Ured za reviziju institucija FBiH: „Izveštaj o reviziji finansijskog izveštaja JP Elektroprivrede BiH d.o.o. Sarajevo za 2010. godinu“

²⁵ Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije: „Strateški plan i program razvoja energetskog sektora Federacije BiH“, 2009. godina

²⁶ Vlada RS: „Strategija razvoja energetike Republike Srpske“, septembar 2009.

Rudnik "Haljići" posluje u sklopu Rudnika mrkog uglja "Kakanj". Rudari u ovoj jami nadziru rad mašine za otkopavanje uglja u mehanizovanom „širokom čelu“. (Foto: CIN)

Ograničavajući faktor razvoja sektora uglja, kako u RS-u tako i u svijetu, su negativni utjecaji tehnologija za vađenje i saogrijevanje uglja na okolinu.

Na području RS-a u rudarstvo je ušao privatni sektor. Uz rudnik lignita u Stanarima, koji je pod koncesijom preduzeća „EFT Rudnik i Termoelektrana Stanari“ d.o.o. Stanari, dio rudnika u Ugljeviku koji je dobila firma Rašida Sardarova i Rudnik mrkog uglja „Miljevina“ u Miljevini kod Foče je preuzelo privatno preduzeće „Pavgord“.

Prema navodima iz medija²⁷, preduzeće „Pavgord“ je kupilo rudnik za šest miliona KM, pri čemu se obavezalo da će u trogodišnjem periodu u rudnik investirati deset miliona KM, zaposliti 100 radnika i dovesti proizvodnju na nivo do 100.000 tona uglja.

Površinski kop „Dubrava“ je dio Rudnika uglja „Kreka“. U augustu 2014, nakon poplava, došlo je do pojave klizišta na dvjema lokacijama, čime je djelimično obustavljen rad u ovom kopu. (Foto: CIN)

²⁷ Nezavisne novine: "Uspješan novi start Miljevine", <http://www.nezavisne.com/novosti/bih/Uspjesan-novi-start-Miljevine-73899.html>, pristupljeno 15.11.2014.

Rudnici u BiH²⁸

Vlasnik rudnika	Naziv rudnika	Lokacija	Vrsta uglja	Način eksploatacije	Godišnja proizvodnja	Bilansne rezerve u tonama	Isporuka
Vlada FBiH (69,53%), Raiffeisen BANK d.d. BiH (6,51%) i drugi dioničari	Rudnici mrkog uglja „Banovići“ d.d.	Banovići	Mrki ugalj	Površinska i jamska	1.500.000	194.085.000	TE „Tuzla“ (70%), ostali (30%)
EPBiH d.d. Sarajevo	ZD Rudnici „Kreka“ d.o.o.	Tuzla		Površinska i jamska	2.700.000	743.954.000	TE „Tuzla“ (92%), ostali (8%)
EPBiH d.d. Sarajevo	ZD Rudnik mrkog uglja „Đurđevik“ d.o.o.	Đurđevik	Mrki ugalj	Površinska i jamska	570.000	60.000.000	TE „Tuzla“ (85%), ostali (15%)
EPBiH d.d. Sarajevo	ZD Rudnik mrkog uglja „Kakanj“ d.o.o.	Kakanj	Mrki ugalj	Površinska i jamska	1.170.000	257.000.000	TE „Kakanj“ (95%), ostali (5%)
EPBiH d.d. Sarajevo	ZD Rudnik mrkog uglja „Breza“ d.o.o.	Breza	Mrki ugalj	Površinska i jamska	500.000	49.000.000	TE „Kakanj“ (91%), ostali (9%)
EPBiH d.d. Sarajevo	ZD Rudnik mrkog uglja „Zenica“ d.o.o.	Zenica	Mrki ugalj	Jamska	419.000	180.000.000	TE „Kakanj“ (39%), ostali (61%)
EPBiH d.d. Sarajevo	ZD Rudnik mrkog uglja „Abid Lolić“ d.o.o.	Travnik-Bila	Mrki ugalj	Jamska	145.000	27.000.000	TE „Kakanj“ (75%), ostali (25%)
EPBiH d.d. Sarajevo	ZD Rudnik uglja „Gračanica“ d.o.o.	Gornji Vakuf-Uskoplje	Lignit	Površinska	255.000	11.000.000	TE „Kakanj“ (67%), ostali (33%)
Vlada Hercegbosanske Županije - Kanton 10	JP Rudnici ugljena „Tušnica“ d.o.o.	Livno	Lignit i mrki ugalj	Površinska	Zvanično nema proizvodnje	76.201.000 lignita + 16.274.000 mrkog uglja	Zvanično nema plasmana
UniCredit Bank d.d. Mostar (30,81%), ZIF HERBOS FOND d.d. Mostar (13,22%), Durić Sadik (11,93%) i drugi dioničari	Rudnik mrkog uglja „Kamengrad“ d.d.	Sanski Most	Mrki ugalj	Površinska	Zvanično nema proizvodnje	112.001.000	Zvanično nema plasmana
TEREX-KOP d.o.o. Ugljevik	Rudnik „Terex-Kop“ (Mezgraja)	Ugljevik	Mrki ugalj	Površinska	32.914 ^{*29}	Pripada bilansu ugljevičkog bazena ^{**}	Široka potrošnja
ERS a.d. Trebinje (65%), PREF a.d. Banja Luka (10,08%) i ostali akcionari	ZP RiTE „Ugljevik“ a.d.	Ugljevik	Mrki ugalj	Površinska	1.750.000	186.544.000	TE „Ugljevik“
ERS a.d. Trebinje (65%), PREF a.d. Banja Luka (10,05%) i ostali akcionari	ZP RiTE „Gacko“ a.d.	Gacko	Lignit	Površinska	2.480.000	278.540.000	TE „Gacko“
„EFT - Rudnik i Termoelektrana Stanari“ d.o.o. Stanari	Rudnik „Stanari“	Stanari, Doboj	Lignit	Površinska	881.632	107.221.000	TE „Tuzla“, izvoz, široka potrošnja
„Pavgord“ d.o.o. Foča	Novi Rudnik mrkog uglja „Miljevina“ d.o.o.	Miljevina, Foča	Mrki ugalj	Površinska i jamska	45.042 [*]	21.200.000	Široka potrošnja

²⁸ Podaci su preuzeti od: rudnika, EPBiH, ERS, Registra vrijednosnih papira FBiH, Centralnog registra hartija od vrijednosti a.d. Banja Luka, Službenog glasnika Republike Srpske i Studije energetskog sektora u BiH.

²⁹ Svi podaci se odnose na 2013. godinu, osim podataka označenih zvjezdicom koji se odnose na 2011.

3. Obnovljivi izvori energije

U skladu sa Ugovorom o osnivanju Energetske zajednice Vijeće ministara BiH je 18. oktobra 2012. godine usvojilo Odluku o implementaciji Direktive 2009/28 o promociji proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora, kojom je za BiH utvrđen obavezujući cilj od 40% udjela obnovljivih izvora energije u potrošnji električne energije do 2020. godine.³⁰

Sekretarijat Energetske zajednice je priznao BiH učešće od 34 posto obnovljivih izvora energije (OIE) u 2009. godini, tako da je potrebno povećati udio čiste energije za šest posto.

Da bi to ostvarili, vlade FBiH i RS-a su 2014. godine usvojile planove za korištenje obnovljivih izvora energije i podsticanje proizvodnje iz OIE-a.

Prema Akcionom planu Federacije, ovaj entitet će do 2020. godine podsticati: 50 MW snage iz hidrocentrala koje će proizvoditi 205 MWh električne energije, 12 MW snage iz solarnih elektrana koje planiraju proizvoditi 18 MWh električne energije te oko 43 MW izgrađenih vjetroelektrana od kojih se očekuje godišnja proizvodnja od 107 MWh. Federacija će do 2020. godine podsticati i 4,6 MW iz elektrana na biomasu čija godišnja proizvodnja treba biti oko 30 MWh.

Republika Srpska je odlučila da do 2020. godine u većoj mjeri podstiče proizvodnju iz hidroelektrana i vjetroelektrana. Tako će na koncu perioda podsticati: 110 MW u hidroelektranama koje trebaju proizvesti 495 MWh električne energije, 4,2 MW iz solarnih elektrana čija bi proizvodnja trebala biti 5 MWh električne energije, 100 MW u vjetroelektranama koje planiraju proizvoditi 200 MWh struje te 16,5 MW elektrana na biomasu koje bi proizvodile 44,56 MWh električne energije godišnje.

Obje vlade su navele da su članovi promjenjivi u smislu da se mogu mijenjati procenti unutar različitih izvora električne energije, ali suma na koncu 2020. godine mora biti ista.

³⁰ Ministarstvo energije, rudarstva i industrije FBiH: "Akциони plan FBiH za korištenje obnovljivih izvora energije", maj 2014. godine

3.1. Hidroelektrane

U BiH postoje hidroelektrane koje su u vlasništvu elektroprivrednih preduzeća i one koje su napravile privatne firme na osnovu koncesionog ugovora.

Prema podacima DERK-a za 2013. godinu, ukupni instalirani kapacitet proizvodnih objekata u Bosni i Hercegovini iznosi 3.978,86 MW, od čega u većim hidroelektranama 2.048 MW, a u termoelektranama 1.765 MW. Instalirani kapacitet malih hidroelektrana, vjetro i solarnih elektrana u BiH je 73,63 MW, dok je 91,23 MW instalirano u industrijskim elektranama.

Prema istom izvoru, zahvaljujući dobrim hidrološkim uvjetima u 2013. godini je proizvodnja električne energije u hidroelektranama iznosila 7.124 GWh, što je 71,7% više nego u 2012. godini.³¹

Na sistem elektroprivrednih preduzeća u Sarajevu i Mostaru priključene su 34 privatne hidroelektrane koje su isporučile oko 202 miliona kWh struje i za to su dobile 23,8 miliona maraka u periodu od 2012. do augusta 2014. godine.³⁴

Najstarija je MHE „Vitez 1“, smještena u srednjobosanskom gradu Vitezu, koja je dozvolu za proizvodnju električne energije dobila 2007. godine.³⁵ Dozvolu daje Regulatorna komisija za električnu energiju Federacije Bosne i Hercegovine (FERK) na osnovu koncesionog ugovora koji daje kanton ili Federacija, zavisno od položaja i jačine instalacione snage.

Mirko Šakić, vlasnik Hidroelektrane „Vitez 1“, koncesioni ugovor je dobio krajem 2004. godine. Prema njegovim riječima, cjelokupna investicija košta oko pet miliona maraka, a novcem koji dobije od elektroprivrede plaća ratu kredita. Ova hidroelektrana na ime proizvodnje električne energije godišnje dobije oko pola miliona maraka, zavisno od količine vode kojom raspolaže. „Od države sam uzeo koncesiju. Od Boga očekujem vodu. Moja je ideja!“, kaže Šakić za CIN.

Ured za reviziju institucija u FBiH upozorio je da dosadašnji sistem dodjele koncesija nije privukao značajnije investicije i doprinio ekonomskom razvoju.³⁶

Prema podacima Regulatorne komisije za energetiku Republike Srpske³⁷ u 2013. godini male hidroelektrane koje se nalaze u sistemu podsticaja isporučile su 24.650.412 kWh električne energije i ostvarile prihod od 3.115.211 KM.

Prema podacima iz Plana razvoja energetike RS-a do 2030. godine, Vlade RS-a, ovaj entitet je bogat hidroenergetskim potencijalom koji nije u potpunosti iskorišten. Najznačajniji potencijal se nalazi u slivovima rijeka Drine, Vrbasa i Trebišnjice, a manji dio u slivovima Une, Sane, Bosne i Neretve.

³⁰ Ministarstvo energije, rudarstva i industrije FBiH: „Akcioni plan FBiH za korištenje obnovljivih izvora energije“, maj 2014. godine

³¹ Državna regulatorna komisija za električnu energiju: „Izveštaj o radu 2013. godine“, http://www.derk.ba/DocumentsPDFs/DERK_izvjestaj_o_radu_2013-b.pdf, pristupljeno 18.1.2015.

³⁴ Podaci EPBiH i EPHZHB

³⁵ Centar za istraživačko novinarstvo: „Pola miliona maraka za struju iz obnovljivih izvora“, 8.8.2012, <http://www.cin.ba/pola-miliona-maraka-za-struju-iz-obnovljivih-izvora/>

³⁶ Ured za reviziju institucija FBiH: Revizija učinka „Upravljanje koncesijama u Federaciji Bosne i Hercegovine“, februar 2011.

³⁷ Regulatorna komisija za energetiku Republike Srpske: „Izveštaj o radu za 2013. godinu“, http://reers.ba/sites/default/files/Izvestaj_RERS_2013_cir.pdf, pristupljeno 18.1.2015.

Hidroelektrane u BiH³²

Vlasnik hidroelektrane	Naziv hidroelektrane	Rijeka-Lokacija	Instalirana snaga u MW	Elektroprivredno preduzeće koje preuzima struju
JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo	HE "Jablanica"	Neretva, Jablanica	180	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo	HE "Grabovica"	Neretva, Jablanica - Mostar	114	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo	HE "Salakovac"	Neretva, Mostar	210	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo	HE "Una Kostela"	Una, Bihać	10,2	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo	MHE "Osanica"	Osanica, Goražde	1	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo	MHE "Modrac"	Spreča, Lukavac	1,89	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo	MHE "Snježnica"	Snježnica, Teočak	0,42	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo	MHE "Bihać"	Una, Bihać	0,16	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo	MHE "Krušnica"	Krušnica, Bosanska Krupa	0,46	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Amitea" d.o.o. Mostar	MHE "Trešanica T-4"	Trešanica, Konjic	1,23	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Eco Energy" d.o.o. Gračanica	MHE "Osanica 4"	Osanica, Goražde	0,63	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Energonova" d.o.o. Sarajevo	MHE "Čemernica"	Čemernica, Prača - Pale	0,5	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Energonova" d.o.o. Sarajevo	MHE "Kaljani"	Prača, Prača - Pale	1,14	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Intrade-Energija" d.o.o. Sarajevo	MHE "Jezernica"	Jezernica, Fojnica	1,37	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Intrade-Energija" d.o.o. Sarajevo	MHE "Mujakovići"	Jezernica, Fojnica	1,63	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Intrade-Energija" d.o.o. Sarajevo	MHE "Majdan"	Kozica, Fojnica	2,8	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Intrade-Energija" d.o.o. Sarajevo	MHE "Butun"	Kozica, Fojnica	1,11	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Comprex" d.o.o. Sarajevo	MHE "Moščani"	Kozica, Mehurić - Travnik	0,77	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Comprex" d.o.o. Sarajevo	MHE "Prusac 1"	Prusac, Prusac - Donji Vakuf	0,63	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Elgrad" d.o.o. Vinac, Jajce	MHE "Bila Voda"	Naselje Vinac, Jajce	0,055	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Elgrad" d.o.o. Vinac, Jajce	MHE "Glasinac"	Naselje Vinac, Jajce	0,11	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Vesna-S" d.o.o. Bugojno	MHE "Pršljanica 1"	Pršljanica, Bugojno	0,2	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Inter-energo" d.o.o. Gornji Vakuf- Uskoplje	MHE "Jelići"	Vrbas, Gornji Vakuf	1,35	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo

³² Izvori informacija: Operator za obnovljive izvore energije i efikasnu kogeneraciju, MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje, JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar, JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo, Regulatorna komisija za energiju u Federaciji Bosne i Hercegovine (FERK).

Vlasnik hidroelektrane	Naziv hidroelektrane	Rijeka-Lokacija	Instalirana snaga u MW	Elektroprivredno preduzeće koje preuzima struju
"Inter-energo" d.o.o. Gornji Vakuf- Uskoplje	MHE "Ružnovac"	Vrbas, Gornji Vakuf	0,99	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Inter-energo" d.o.o. Gornji Vakuf- Uskoplje	MHE "Derala"	Deralski potok, Gornji Vakuf	0,23	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"IEP energija" d.o.o. Gornji Vakuf-Uskoplje	MHE "Sastavci"	Vrbas, Gornji Vakuf	0,7	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"IEP energija" d.o.o. Gornji Vakuf-Uskoplje	MHE "Duboki potok"	Desna, Gornji Vakuf	0,82	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"KARA DRVO" d.o.o. Kiseljak	MHE "Pogledala"	Borovnica, Fojnica	0,69	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"KARA DRVO" d.o.o. Kiseljak	MHE "Grablje"	Borovnica, Fojnica	0,35	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Vlašić gradnja" d.o.o. Travnik	MHE "Torlakovac"	Sokolinski potok, Donji Vakuf	0,47	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Grid BH" d.o.o. Sarajevo	MHE "Mujada"	Prusačka rijeka, Donji Vakuf	1,13	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Eskimo S2" d.o.o. Travnik-Mehurić	MHE "Vileška"	Vileški potok, Bugojno	0,34	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Eskimo S2" d.o.o. Travnik-Mehurić	MHE "Podstinje"	Rijeka Bila, naselje Han Bila	0,42	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Eskimo S2" d.o.o. Travnik-Mehurić	MHE "Hum"	Jasenica, Mahurić, Travnik	0,65	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Adrija-produkt" d.o.o. Zenica	MHE "Bistričak"	Bistričak, naselje Nemila	0,99	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
JP Vodovod i kanalizacija d.o.o. Zenica	MHE "Čajdraš"	Rasteretna komora magistralne vodovodne cijevi "Kruščica-rezervoar Zmajevac II", Zenica	0,48	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"EBH" d.o.o.	MHE "Čardak"	Gostović, Zavidovići	0,95	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
JP "Spreča" d.d. Tuzla	MHE "Modrac 2"	Modrac, Spreča	0,58	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar	HE "Rama"	Rama, Prozor-Rama	160	JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar
JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar	Crpna hidroelektrana Čapljina	Trebišnjica, Čapljina	420	JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar
JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar	HE "Mostar"	Neretva, Mostar	72	JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar
JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar	HE "Jajce 1"	Vrbas, Jajce	60	JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar
JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar	HE "Jajce 2"	Vrbas, Jajce	30	JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar
JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar	HE "Peć Mlini"	Tihaljina, Grude	30	JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar
JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar	HE "Mostarsko blato"	Lištica, Mostar	65,3	JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar
MHE "Vitez-1" d.o.o. Vitez	MHE "Vitez 1"	Lašva, Vitez	1,2	JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar

Vlasnik hidroelektrane	Naziv hidroelektrane	Rijeka-Lokacija	Instalirana snaga u MW	Elektroprivredno preduzeće koje preuzima struju
Hidroelektrana "Buk" d.o.o. Široki Brijeg	MHE "Buk"	Lištica, Široki Brijeg	0,14	JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar
Mala hidroelektrana "Zagradačka" d.o.o. Prozor-Rama	MHE "Zagradačka"	Zagradačka, Prozor-Rama	0,8	JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar
"ECCO-CRIMA" d.o.o. Prozor	MHE "Crima"	Crima, Prozor-Rama	1,27	JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar
"Ing-Eko" d.o.o. Prozor-Rama	MHE "Duščica"	Dušćica, Prozor-Rama	0,51	JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar
ERS - ZP "HE na Vrbasu" a.d. Mrkonjić Grad	HE "Bočac"	Vrbas - jezero Bočac, Banja Luka	110	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
ERS - ZP "HE na Drini" a.d. Višegrad	HE "Višegrad"	Drina, Višegrad	315	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
ERS - ZP "Hidroelektrane na Trebišnjici" a.d. Trebinje	HE "Trebinje I"	Trebišnjica, Trebinje	180	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
ERS - ZP "Hidroelektrane na Trebišnjici" a.d. Trebinje	HE "Trebinje II"	Trebišnjica, Trebinje	7,6	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
ERS - ZP "Hidroelektrane na Trebišnjici" a.d. Trebinje	HE "Dubrovnik"	Trebišnjica, Dubrovnik	210	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
ERS - ZP "Elektro-Bijeljina" a.d. Bijeljina	MHE "Vlasenica"	Jadar, Vlasenica	0,9	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
ERS - ZP "Elektro-Bijeljina" a.d. Bijeljina	MHE "Tišća"	Tišća, Vlasenica	2	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
EPS - ZP "Elektro Doboј" a.d. Doboј	MHE "Paklenica"	Paklenica, Doboј	0,22	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
EPS - ZP "Elektrodistribucija" a.d. Pale	HE "Mesići Nova"	Prača, Rogatica	4,64	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje/JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo	MHE "Bogatići" ³³	Željeznica, Trnovo	7	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje/JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Bobar-taubinger elektrik" d.o.o. Brod na Drini, Foča	MHE "Bistrica B-5a"	Bistrica, Dobro polje - Kalinovik	3,93	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
"Eling" d.o.o. Teslić	MHE "Divič"	Vrbanja, Kotor Varoš	2,28	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
"ERS male hidroelektrane" d.o.o. Banja Luka	MHE "Sučeska R-S-1 i R-S-2"	Sučeska, Strgačina - Rudo	3,03	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
"EHE" d.o.o. Banja Luka	MHE "Novaković"	Ugar, Kneževo	5,77	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
"MEGA ELEKTRIK" a.d. Banja Luka	MHE "Žiraja"	Žiraja, Teslić	0,41	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
"OTEŠA" male elektrane d.o.o. Foča	MHE "Oteša B-O-2"	Oteša, Miljevina	0,99	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
"MEGA ELEKTRIK" a.d. Banja Luka	MHE "Velika Jasenica"	Velika Jasenica, Blatnica - Teslić	0,65	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
"E-promet" d.o.o. Kotor Varoš	MHE "Grabovačka rijeka"	Grabovačka rijeka, Kotor Varoš	0,78	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje

³³ Postrojenje MHE "Bogatići" u vlasništvu RS-a, akumulacija EPBiH

Vlasnik hidroelektrane	Naziv hidroelektrane	Rijeka-Lokacija	Instalirana snaga u MW	Elektroprivredno preduzeće koje preuzima struju
MHE "Štrpci", Lalović Čedomir, Štrpci, Rudo	MHE "Štrpci"	Vodovodni sistem "Goleš", Donja Rijeka, Rudo	0,06	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
"Eling" male hidroelektrane d.o.o. Teslić	MHE "Ilomska"	Rijeka Ilomska	4,80	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
"EHE" d.o.o. Banja Luka	MHE "Zapeće"	Ugar, Kneževo	4	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
"Elektros" d.o.o. Banja Luka	MHE "Govza B-G-1"	Govza, Foča	4,6	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje

3.1.1. Koncesioni ugovori na prodaju

Prema istraživanju CIN-a, nekolicina privatnih lica ili preduzeća u RS-u je uzela koncesiju za hidroelektrane, ne radi izgradnje već radi prodaje koncesionog prava. U periodu od 2006. godine do kraja 2011. izgrađene su tri od 112 hidroelektrana za koje su dodijeljene koncesije. Koncesionari odustaju od gradnje i o prodaji koncesija pregovaraju sa kupcima iz inostranstva. Pojedini su i profitirali u ovoj trgovini.³⁸

Novinari su otkrili da dodjelu koncesija od samog početka prate brojne nepravilnosti: od neplanskog odabira lokacija za gradnju i pogrešnih procjena vodenog kapaciteta rijeka pa do nepoštivanja zabrane prodaje koncesija.

Prva koncesija je dodijeljena krajem mandata vlade premijera Pere Bukejlovića, a ostale nakon januara 2006. godine, tokom mandata vlade Milorada Dodika.

Koncesije dodjeljuje Ministarstvo privrede, energetike i razvoja RS-a na prijedlog Komisije za koncesije koja ima i zadatak da vrši nadzor nad koncesionarima. Komisija je u godišnjim izvještajima za 2009. i 2010. godinu ukazala na brojne probleme te predložila raskidanje ugovora sa većim brojem koncesionara, uglavnom zbog njihove neaktivnosti, neozbiljnog pristupa koncesionarskom poslu, neisplativosti investicije ili nemogućnosti gradnje na predviđenim lokacijama.

Međutim, tek u 2011. godini Vlada RS-a sa Aleksandrom Džombićem na čelu je poduzela konkretne poteze. Ministarstvo energetike je raskinulo šest ugovora o koncesijama, dok će sa još 23 koncesionara biti vođeni pregovori o sporazumnom raskidu.

Koncesije za izgradnju malih hidroelektrana (snage do 5 megavata) dodjeljivane su na period od 15 do 30 godina, a koncesionari su ih mogli dobiti podnošenjem samoinicijativnih ponuda ili prijavom na javne pozive. Preduzeća nisu trebala priložiti bankovne garancije pa su u većini slučajeva koncesije davane kompanijama bez dovoljno novca i iskustva u izgradnji energetskih objekata.

Prema riječima stručnjaka, kompanije su kao dokumentaciju morale priložiti tehničko-ekonomsku studiju opravdanosti koncesije koja se zasniva na kapacitetu elektrane i zaradi od prodaje struje. Komisija i Ministarstvo su odobravali studije, da bi se kasnije ispostavilo da neke od njih nisu mogle biti realizovane.

Ranko Goić, ekspert za obnovljive izvore energije na Sveučilištu u Splitu, kaže da su prije dodjele koncesija napravljene loše prognoze o isplativosti i hidropotencijalu rijeka na kojim će biti građeno. Pojašnjava da većina lokacija nije isplativa za gradnju, jer su cijene električne energije iz obnovljivih izvora na ovim prostorima još preniske. Ipak, prema podacima Regulatorne komisije za energetiku RS-a, Vlada treba usvojiti i početi primjenjivati nove cijene prema kojima bi hidroelektrane za struju iz obnovljivih izvora energije trebale dobijati 0,12 KM po kilovatsatu u odnosu na dosadašnjih 0,08 KM.

³⁸ Centar za istraživačko novinarstvo: "Privatnici profitirali trgujući koncesijama", 9.12.2011, <http://www.cin.ba/privatnici-profitirali-trgujuci-koncesijama/>

Vlada se prije dodjele koncesija nije savjetovala ni sa ekološkim udruženjima koja se protive realizaciji ovih projekata. Ministarstvo energetike i Komisija su odobravali gradnju na području Nacionalnog parka „Sutjeska“ ili na drugim lokacijama na kojima općine nisu predviđjele takve objekte. Zbog toga općine koncesionarima nisu izdavale građevinske dozvole. Vlasnici koncesija kažu da nisu znali u šta se upuštaju, pa danas umjesto na prodaji struje pokušavaju zaraditi na prodaji koncesija.

Od 2007. godine na ovamo Komisija za koncesije u izvještajima upozorava da je dio koncesionara krenuo u posao izgradnje malih hidroelektrana sa namjerom da trguje koncesijama. Krajem 2009. godine Vlada RS-a je donijela Pravilnik o prijenosu koncesija kojim je dozvoljen prijenos koncesije sa preduzeća na preduzeće. Do tada, prema ugovorima o koncesiji, prijenos je bio moguć tek nakon izgradnje hidroelektrana. Međutim, prema riječima Predraga Aškrabića, predsjednika Komisije, Vlada je na sjednicama donosila posebne odluke kojima je legalizovala ranije prijenose.

Iako se u tim odlukama Vlade i u Pravilniku ne navodi novčana naknada za promjenu vlasništva nad koncesijom, podaci do kojih su došli novinari CIN-a pokazuju da su neki od koncesionara ipak ostvarili zaradu na ovim poslovima. Ni oni koji su prodavali ni oni koji su kupovali koncesije nisu željeli precizirati cijenu tih poslova. Navodili su da se cifra, okvirno, kreće između 100.000 KM i 200.000 KM po megavatu.

Međutim, Edhem Bičakčić, suvlasnik projektantske firme „Bičakčić“ iz Sarajeva, i Đuro Vujković iz projektantske firme „Energokomerc“ iz Banje Luke kažu da tržišna vrijednost preduzeća koje ima koncesiju i završenu građevinsku dozvolu iznosi oko 300.000 KM po megavatu. To znači da se za koncesiju za gradnju elektrane od 5 megavata može dobiti i do 1,5 miliona KM. Bičakčić dodaje da čak i ako preduzeće nema potrebne dozvole, kupac mu daje avans kako bi ih mogao dobiti u određenom roku.

On pojašnjava da se ne prodaje koncesija već preduzeće koje ju ima te kaže kako zna da neki od koncesionara traže i veće iznose, „ali sve dosadašnje transakcije koje su obavljene i završene otprilike su bile u ovom nivou, plus – minus 10 posto“.

„Energokomerc“ ima pet koncesija za izgradnju malih hidroelektrana. Vujković kaže da do izgradnje nije došlo zbog smrti vlasnika i zbog toga što na vrijeme nisu utvrđeni kapaciteti rijeka.

Vlada RS-a je početkom 2006. godine dodijelila preduzeću „Energetik“ iz Banje Luke koncesiju za izgradnju male hidroelektrane „Medna“ na rijeci Sani, snage 3,5 megavata. Nepuna četiri mjeseca kasnije Vlada donosi novu odluku kojom ova firma gubi koncesiju, a dobija je „Energy MBA“ iz Banje Luke – ovoga puta sa predviđenom snagom od 4,9 megavata. Ilija Klepić, vlasnik „Energetika“, kaže da nikada nije dobio objašnjenje za ovakvu odluku Vlade.

Odluku o promjeni koncesionara Vlada je objavila u Službenom glasniku RS-a. Međutim, na pitanje novinara CIN-a zbog čega je došlo do oduzimanja koncesije, iz Ministarstva energetike u pisanom odgovoru negiraju da je „Energetik“ ikada dobio tu koncesiju.

Preduzeće „Energy MBA“ je osnovano u augustu 2005. godine. Većinski vlasnik firme tada je bio Arie Livne, nekadašnji savjetnik Milorada Dodika, koji je bio premijer entitetske vlade. Livne kaže da je na početku mislio da je to dobra investicija, ali je kasnije iz razgovora sa bankarima shvatio da to previše košta i da nema tih sredstava.

Energetski eksperti sa kojima su razgovarali novinari CIN-a kažu da je u izgradnju male hidroelektrane potrebno uložiti od 2 do 3 miliona KM po megavatu, zavisno od kvaliteta materijala i ugrađene opreme. Mjesec i po nakon dobijanja koncesije novi vlasnici „Energy MBA“ postaju Nikola Radenko i Miroslav Vukelić. Livne i Gordana Bošković, kao dotadašnji manjinski suvlasnik, na njih su prenijeli svoje osnivačke udjele.

Vlada u augustu donosi odluku kojom koncesionar postaje firma „LSB Elektrane“ iz Banje Luke. To je u suprotnosti sa ugovorom koji je sklopljen između firme „Energy MBA“ i Vlade RS-a prema kojem je prijenos koncesije moguć tek nakon izgradnje objekta. Jelenko

Graditelji su na tablama iskazali svoje namjere, no lokacije za gradnju elektrane na rijeci Bistrici su i dalje puste. (Foto: CIN)

Lolić, jedan od suvlasnika firme „LSB Elektrane“, objašnjava da su dvije kompanije zapravo razmijenile koncesije. „Energy MBA“ je već imala tri koncesije na rijeci Vrbani, pritoci Vrbasa, te im je odgovaralo da od „LSB Elektrane“ dobiju i četvrtu.

Lolić kaže da se izgradnja elektrane „Medna“ na Sani pokazala kao izuzetno skup i zahtjevan projekt koji mogu realizirati samo veće kompanije, zbog čega je u martu 2011. godine prenio koncesiju na slovensku kompaniju „Interenergo“ iz Ljubljane čiji je vlasnik austrijska kompanija „KI-Kelag International“. Kaže da je u projekt uložio milion KM. Nije želio otkriti koliki je tačan iznos za koji je ustupio koncesiju, ali kaže da se radi o znatno nižem iznosu.

Stručnjaci sa kojima su novinari CIN-a razgovarali kažu da ukupni troškovi koncesionara prije izgradnje elektrane ne prelaze 100.000 KM. Anton Papež, direktor „Interenerga“, kaže da vlasnici koncesija imaju nerealne procjene i mnogi se razočaraju konačnom cijenom.

Općina Ribnik, na čijoj teritoriji bi se „Medna“ trebala graditi, i Ekološki pokret „Zelenkovac“ su 2009. godine podnijeli tužbu kojom osporavaju odobrenje studije o utjecaju na životnu sredinu koju je izdalo Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju RS-a.

Borislav Janković, član „Zelenkovca“, kaže da će hidroelektrana na izvoru Sane uništiti netaknutu prirodu i prekrasni krajolik ovog područja te da bi ulaganjem u turizam mještani mogli ostvariti puno veći prihod. Papež kaže da trenutno pregovara sa nekim koncesionarima u RS-u o ustupanju koncesija. Odbija govoriti o iznosima koje je njegova kompanija spremna platiti za preuzimanje koncesije, ali kaže da ponude za projekte u početnoj fazi mogu ići do 200.000 KM po megavatu.

„Interenergo“ je preko svoje banjalučke firme u martu ove godine preuzeo i koncesiju za izgradnju hidroelektrane na rijeci Ugar (snage 1,7 megavata) koju je prvobitno 2006. godine dobilo preduzeće „Metalotehna“ iz Kneževa. Vladimir Glamočić, većinski vlasnik „Metalotehne“, kaže da su koncesije prenosili, jer i pored građevinske dozvole nisu mogli dobiti sredstva za projekt.

U trenutku kada je ovaj dobio koncesiju, njegov stric Ljubo je 14 godina bio pomoćnik ministra u Ministarstvu energije RS-a, i to u sektoru za energetiku. Vladimir kaže da mu je stric pomogao samo u vezi sa izradom tehničkog dijela projekta, ali negira da je utjecao na to da mu koncesija bude dodijeljena.

Objašnjavajući zašto nije imao previše troškova pri izradi potrebne dokumentacije, kaže da je njegova prednost to što je on građevinski inženjer, a njegov stric doktor tehničkih nauka. Glamočić kaže da strani kupci nude oko 200.000 KM po megavatu za koncesiju. No, nije želio otkriti koliko je on dobio za svoju.

Glamočičeva kompanija ima još dvije koncesije za izgradnju mini elektrana na rijeci Vrbani, za koje nemaju građevinske dozvole i koje će, kažu, također pokušati prodati stranom investitoru.

3.1.2. Izgradnja Hidroelektrane „Mrsovo“

Izgradnja Hidroelektrane „Mrsovo“ dogovorena je između predsjednika RS-a Milorada Dodika i ruskog investitora Rašida Sardarova, prilikom helikopterskog leta u julu 2012. godine. Prema riječima trećeg putnika u helikopteru Duška Perovića, koji radi za Sardarova, kada su letjeli iznad rijeke Lim, devet kilometara nizvodno od mjesta Rudo na istoku BiH, Dodik je pitao Sardarova hoće li tu da investira.³⁹

Četrdesetak dana kasnije je Ministarstvo industrije, energetike i rudarstva RS-a raspisalo javni poziv za izgradnju hidroelektrane. Pozivom je tražen koncesionar koji će graditi HE „Mrsovo“ i njome upravljati narednih 30 godina. Tri mjeseca poslije, u novembru, nadležno ministarstvo je potpisalo ugovor o koncesiji sa Sardarovom firmom „Comsar Energy Trading“. Koncesionar je platio 123.750 KM jednokratne koncesijske naknade i plaćat će 2,6 posto godišnjih prihoda od prodaje struje kada je hidroelektrana počne proizvoditi.

Idejno rješenje za izgradnju HE „Mrsovo“ staro je trideset godina i ERS je na osnovu njega napravio plan izgradnje hidroelektrane vlastitim novcem. Plan je skupljao prašinu u ladici sve do oktobra 2011. godine, kada Srbija i Italija, uz saglasnost i učešće Ministarstva industrije, energetike i rudarstva RS-a, potpisuju međunarodni Sporazum o prodaji energije po povlaštenoj cijeni. Italiji nedostaje električne energije iz obnovljivih izvora u koje spadaju i hidroelektrane pa ju je spremna kupovati od Srbije i RS-a, bh. entiteta koji koristi tek četvrtinu svog hidropotencijala.

Prema Sporazumu, Srbija i RS trebaju same ili uz pomoć investitora graditi 24 hidroelektrane, među njima i „Mrsovo“. Italija se, s druge strane, obavezuje da će u prvih petnaest godina rada ovih hidroelektrana plaćati struju 155 eura po MWh, što je skoro četiri puta više od tržišne cijene u regiji tokom 2013. godine. Nakon prvih petnaest godina struju mogu prodavati po važećim tržišnim cijenama.

Na polaganje kamena temeljca za izgradnju HE „Mrsovo“ na rijeci Lim u Rudom došli su predstavnici Vlade RS-a. (Foto: CIN)

³⁹ Centar za istraživačko novinarstvo: „Ruski milijarder od javnog interesa“, 5.8.2014, <http://www.cin.ba/ruski-milijarder-od-javnog-interesa/>

23. juna 2014. godine Milorad Dodik i Rašid Sardarov su položili kamen temeljac za gradnju hidroelektrane u Rudom.
(Foto: CIN)

Vrlo brzo nakon Sporazuma ERS izrađuje plan za početak gradnje HE „Mrsovo“. Za otkup zemljišta od privatnih vlasnika, istražne i pripremne radove te osnivanje firme koja će biti nosilac koncesije, u naredne tri godine su planirali uložiti 10 miliona maraka. Tokom 2012. godine su na idejno rješenje i predstudiju ekonomske opravdanosti za gradnju hidroelektrane potrošili oko 75.000 KM.

Sve ove planove javnog preduzeća pokvario je njegov osnivač - Vlada RS-a - kojom rukovode članovi Saveza nezavisnih socijaldemokrata (SNSD) čiji je lider Milorad Dodik ujedno i predsjednik entiteta. Ukoliko Sardarov, koji ima koncesiju za izgradnju hidroelektrane, bude struju prodavao Italijanima, godišnje će zarađivati 42,5 miliona KM, a Republika Srpska će dobivati oko milion KM na osnovu koncesione naknade.

3.2. Vjetroelektrane

U BiH je 2013. godine počela sa radom mala vjetroelektrana „Moštre I“, instalirane snage 30 kW, s tim da se već godinama najavljuje izgradnja velikih vjetroparkova koji bi dali značajan doprinos postojećem elektrokapacitetu.

Prema podacima do kojih je došao CIN, u BiH je planirana izgradnja 34 vjetroelektrane. Najizvjesnija za izgradnju je vjetroelektrana na planini Trusina kod Nevesinja koja bi početkom 2016. godine trebala proizvoditi struju. Ako bi bile izgrađene sve koje su prijavljene, zadovoljile bi trećinu godišnjih potreba naše zemlje za strujom.

Međutim, CIN je pronašao da investitori za više od pola planiranih elektrana nemaju koncesione ugovore, a za one za koje imaju ne uspijevaju prikupiti potrebne dozvole. To su najčešće mala preduzeća koja razvijaju projekte do određenog nivoa, a potom se pokušavaju udružiti sa finansijski moćnijim ili im prodati projekt. Većina u tome ne uspijeva.⁴⁰

Zlatko Mandžuka, direktor firme „Eol prvi“ iz Nevesinja, rekao je da je našao strateškog partnera za vjetroelektranu na Trusini. Nju će činiti sedamnaest vjetrenjača ukupne snage 51 megavat koje će biti poredane duž ovog planinskog grebena u istočnoj Hercegovini. Procjena investitora je da će uz pomoć sjeverca proizvoditi struju dovoljnu za potrebe 26.000 domaćinstava.

To je vjetroelektrana koja je od „Elektrodistribucije BiH“ i NOSBiH-a dobila dozvolu za priključenje na elektromrežu. Mandžuka kaže da će u dogovoru sa „Elektroprijenosom BiH“ vjetropark biti u mreži od naredne godine.

„Omega plus“ iz Beograda, firma Mandžukine kćerke Mile, osnovala je „Eol prvi“ 2010. godine u Nevesinju. Dvije godine kasnije Vlada Republike Srpske im je dala koncesiju za izgradnju vjetroparka na period od 30 godina. Jedini su koji u RS-u imaju koncesiju za vjetroelektranu.

Kako bi realizirao projekt, Mandžuka je Općini Nevesinje ustupio tri posto vlasničkog udjela u firmi „Eol prvi“. On sada želi da ustupi 90 posto udjela u koncesionom preduzeću novom partneru pa je zatražio odobrenje Vlade RS-a. Kad se to desi, „Omega plus“ će imati sedam posto udjela, a Općina bi zadržala svojih tri posto u firmi „Eol prvi“. Mandžuka kaže da je vrijednost ukupne investicije 150 miliona maraka, a da će UniCredit banka finansirati 70 posto sredstava.

Izgradnju vjetroelektrana već godinama najavljuju i javna preduzeća, ali na njihovim lokacijama još nema vjetrenjača. JP Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg Bosne d.d. Mostar je 2010. godine najavila početak izgradnje vjetroelektrane od 55 MW na Mesihovini kod Tomislavgrada. Godinu kasnije je i JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo objavila da na Podveležju kod Mostara počinje izgradnju vjetroelektrane od 48 MW. Za svoje projekte su dobili i povoljne kredite Njemačke razvojne banke (KfW), uz garanciju države BiH. Ugovor sa Bankom o kreditu od 138,5 miliona KM za Mesihovinu potpisan je početkom 2010, a za Podveležje od 126,8 miliona KM koncem 2013. godine

Izvršna direktorica za planiranje i inženjering u „Elektrodistribuciji BiH“ Azra Hajro kaže da je realno očekivati da će Trusina, Mesihovina i Podveležje biti prve vjetroelektrane koje će početi proizvoditi struju.

EPBiH je u martu 2011. godine potpisala koncesioni ugovor sa Vladom Hercegovačko-neretvanskog kantona (HNK). U njemu je navedeno da će vjetroelektrana biti izgrađena do sredine 2013. godine. Zbog kašnjenja Vlada potpisuje dva aneksa na ugovor, čime je omogućeno EPBiH da produži rok za završetak izgradnje za godinu i po dana.

⁴⁰ Centar za istraživačko novinarstvo: „Megavati iz vjetrenjača“, 22.4.2014. <http://www.cin.ba/megavati-iz-vjetrenjaca/>

Na Mesihovini je ostalo samo postolje na kojem je 2010. godine bio postavljen kamen temeljac za početak radova. (Foto: CIN)

Na internetskoj stranici EPBiH piše da će gradnja vjetroparka u Podveležju početi 2014, a da će elektrana raditi 2015. godine. „Ako to stoji na web-sajtu, definitivno ne može biti tako“, kaže Edib Bašić, direktor Jedinice za implementaciju projekata u ovom državnom preduzeću. Rukovodstvo EPBiH je svojim odlukama doprinijelo kašnjenju. Tender za nabavku vjetrenjača raspisali su 2011. godine, poništivši ga potom prije isteka roka za dostavu ponuda.

Bašić kaže da je uprava napravila neracionalan potez, jer nisu postojali uvjeti za raspisivanje tendera. Dodaje da nisu postojale niti građevinska dozvola niti saglasnost za priključak na mrežu. Osim toga, nabavka je bila planirana na temelju vlastitih sredstava i kredita komercijalnih banaka u BiH, iako međunarodne banke daju mnogo povoljnije uvjete. Kasnije su se obratili KfW banci, ali je procedura za dobijanje povoljnog kredita trajala dvije godine, navodi Bašić. „Očekujemo da bi 2015. mogla da krene instalacija“, kaže Bašić i dodaje da je planirano da elektrana bude u pogonu 2016. godine.

Amer Zagorčić, ministar privrede HNK-a, zbog promjena planova EPBiH najavljuje i treće produženje roka u koncesionom ugovoru za izgradnju vjetroparka u Podveležju. „Ne vidim šta je sporno, jer će izgraditi vjetropark.“

EPHZHB također kasni sa izgradnjom svoje vjetroelektrane. Projekt Mesihovine je predstavljen javnosti 2006. godine, a koncesioni ugovor sa Hercegbosanskom županijom (HBŽ) je potpisan tri godine kasnije. Početak izgradnje vjetroelektrane na Mesihovini u septembru 2010. godine najavila je tadašnja predsjednica Federacije BiH Borjana Krišto, dok je na vjetrovitoj uzvisini iznad Duvanjskog polja polagala kamen temeljac.

Međutim, stvari se nisu odvijale željenim tempom. Novinari CIN-a su posjetili Mesihovinu, ali tamo više nije bilo ovog obilježja. Nije bilo ni traga velikim građevinskim radovima.

Vođa projekta u Mesihovini Dalibor Marinčić kaže da je EPHZHB tada planirao da završi radove do 2013. godine. Okolnosti im, međutim, nisu išle naruku. Prvi tender za nabavku vjetroatagregata su raspisali u ljeto 2012. godine, ali se za više od godinu dana niko nije javio. Na ponovljenom tenderu su imali više uspjeha – javila se jedna kompanija. On je zatvoren krajem prošle godine i EPHZHB je u fazi odabira dobavljača, kaže Marinčić.

Prema temeljnom ugovoru sa Njemačkom razvojnom bankom, EPHZHB je do kraja 2013. godine trebao početi proizvoditi struju na Mesihovini i krenuti sa otplatom kredita. Međutim, zbog problema u vezi sa nabavkom, uz odobrenje KfW banke, početak otplate kredita je prolongiran za kraj 2015. godine. Marinčić je siguran da će vjetroelektranu izgraditi do tada.

Svake godine NOSBiH pravi desetogodišnji indikativni plan proizvodnje električne energije

uz koji objavljuje i spisak elektroenergetskih projekata u razvoju. Prema tom dokumentu, vjetroelektrane kod Mostara i Tomislavgrada nisu ušle u bilans i plan razvoja mreže u BiH za narednu godinu. To znači da će za priključak na elektromrežu sačekati još najmanje dvije godine.

Prema podacima NOSBiH, u Federaciji je potpisano 10 koncesionih ugovora za izgradnju vjetroelektrana. Pojedine firme su koncesioni ugovor sa vladama kantona sklopile još 2008. godine, ali do danas nisu počele gradnju. Najviše koncesija je dao HBŽ. „Kada bi se držali slova zakona, mogli bi raskinuti 80 posto ugovora“, kaže Mate Šiško, pomoćnik ministra privrede HBŽ-a. On dodaje da time ne bi dobili ništa jer „Županija ne trpi štetu“ zbog izostanka gradnje.

Firme u FBiH prolaze komplicirani put tokom kojeg moraju prikupiti dozvole i saglasnosti najmanje 13 općinskih, kantonalnih i federalnih institucija. Marinčić kaže da su u projektu Mesihovine do sada morali izvaditi 50 dozvola i saglasnosti. Samo za dobivanje jedne od njih – urbanističke saglasnosti – morali su dobiti 36 dozvola, objašnjava ovaj inženjer.

Iskustva u RS-u su nešto drugačija. Mandžuka kaže da je ispočetka bilo teško, ali je nakon potpisivanja koncesionih ugovora sa Vladom RS-a lakše dolazio do dozvola.

Vjetroelektrane su nepredvidiv izvor električne energije. Njihovu proizvodnju je gotovo nemoguće prognozirati, što znači da regulator mora imati obezbijedene stalne rezerve struje kako bi održavao stabilnost snabdijevanja u slučaju prekida napajanja iz vjetroelektrana. Broj i snagu vjetroelektrana ograničava i kapacitet dalekovoda u BiH. Najveći broj prijavljenih projekata se nalazi u zapadnoj Hercegovini, ali tamošnja dalekovodna mreža na koju bi se spajale vjetroelektrane nije dovoljno izgrađena.

Zbog toga je Državna regulatorna komisija za električnu energiju (DERK) odredila da se do 2019. godine na prijenosnu mrežu može priključiti maksimalno 350 MW instalirane snage iz vjetroelektrana. Dva entiteta su se dogovorila da 230 MW pripadne Federaciji, a 120 MW Republici Srpskoj. Entitetska ministarstva energetike, industrije i rudarstva su potom napravila liste budućih vjetroelektrana za priključenje na mrežu. Osim onih na Trusini, Mesihovini i Podveležju, trebale bi biti izgrađene i kod Tomislavgrada i Livna te na Kupresu.

NOSBiH je u januaru 2013. godine od investitora ovih projekata zatražio da dostave elaborate o priključenju na elektromrežu. Dostavili su ih samo „Eol prvi“ i EPBiH. S obzirom da elaborat Elektroprivrede nije bio revidiran do izrade prijedloga indikativnog plana proizvodnje, njena vjetroelektrana nije mogla ući u bilans za 2015. godinu.

Prema podacima entitetskih regulatornih agencija, u Federaciji BiH bi se struja iz vjetroelektrana otkupljivala po garantovanoj cijeni od oko 153 KM po MWh, odnosno 165 KM po MWh u Republici Srpskoj.

Struju iz obnovljivih izvora, u koje spadaju i vjetroelektrane, uglavnom otkupljuju domaće elektroprivrede. One kupuju struju po znatno nižim cijenama od garantovanih, a razliku plaćaju građani i ostali potrošači. U Federaciji je to skoro pola iznosa, a u RS-u oko dvije trećine. Taj novac se uzima iz Fonda naknada za obnovljive izvore koji pune građani i ostali potrošači električne energije. Naknade se naplaćuju uz svaki račun za struju.

U zavisnosti od koje elektroprivrede kupuju struju, za obnovljive izvore građani plaćaju od 29 do 34 feninga mjesečno. Osim zbog više cijene struje, ulaganje u vjetroelektrane isplativije je u RS-u i zbog toga što u tom bh. entitetu period otkupa po takvim cijenama traje 15 godina, za razliku od FBiH gdje je ograničen na 12 godina.

Stručnjaci procjenjuju da bi se, prema sadašnjim garantovanim cijenama, ulaganja u vjetroparkove od oko 50 MW isplatila za 8 do 10 godina. Osim ulagača, na vjetroelektranama će zarađivati i općine, kantoni i Vlada RS-a, jer dijele novac od koncesione naknade, a zarađuju i od posebnih naknada na koje se obavezuju investitori.

Tako je na osnovu koncesionog ugovora EPBiH još 2011. godine uplatila milion KM za razvoj lokalne zajednice na Podveležju. Također će nakon izgradnje elektrane svake godine uplaćivati 43.200 KM za korištenje zemljišta te 2,5 posto od struje koju proda. Ovaj novac će

Postojeća i planirane vjetroelektrane u BiH⁴¹

Vlasnik vjetroelektrane	Naziv vjetroelektrane	Lokacija	Status	Instalirana snaga u MW	Početak rada
"Suša Commerc" d.o.o. Visoko	VE "Moštre I"	Visoko	Izgrađena	0,3	2013.
"Relaks" d.o.o.	VE "Relaks"	Oštrc, Posušje	Planirana	30	2014.
"Eol prvi" d.o.o. Nevesinje	VE "Trusina"	Trusina, Nevesinje	Planirana	51	2015.
JP Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg Bosne d.d. Mostar	VE "Mesihovina"	Mesihovina, Tomislavgrad	Planirana	55	2015.
"Koncig" d.o.o. Posušje	VE "Debelo Brdo"	Debelo Brdo, Livno	Planirana	54	2015.
HB "Wind" d.o.o. Livno	VE "Orlovača"	Orlovača, Livno	Planirana	42	2015.
"Tomislavgrad-Kupres" d.o.o.	VE "Baljci"	Tomislavgrad	Planirana	48	2015.
"Balkan Energy Wind" d.o.o.	VE "Mučevača"	Livno	Planirana	63	2015.
VE "Ivovik" d.o.o.	VE "Ivovik"	Tomislavgrad	Planirana	84	2015.
"G&G Energija" d.o.o.	VE "Derale"	Bosansko Grahovo	Planirana	87	2015.
JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo	VE "Podveležje"	Podveležje, Mostar	Planirana	48	2016.
JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo	VE "Vlašić"	Vlašić, Travnik	Planirana	50	2018.
"Vran-Dukić" d.o.o. Tomislavgrad	VE "Gradina"	Gradina, Tomislavgrad	Planirana	70	2019.

biti podijeljen između kantona i Mostara u gotovo jednakom odnosu. Slično tome, EPHZHB će na račun Hercegbosanske županije uplaćivati 1,5 posto od prodaje struje na Mesihovini, dok će Općini Tomislavgrad pripasti jedan posto.

Marinčić kaže da bi po aktuelnoj otkupnoj cijeni to trebalo biti ukupno oko 900.000 KM godišnje. Mandžuka kaže da će i Općina Nevesinje zarađivati po dva osnova: od profita u „Eolu prvom“ te od koncesione naknade koju ova firma plaća. Prema ugovoru, „Eol prvi“ u budžet RS-a svake godine mora uplaćivati 2,5 posto prihoda od prodane struje. Sedamdeset posto ovog novca će dobiti budžet Općine, a ostatak će zadržati RS. Prema Mandžukinom izračunu, od vjetroelektrane u Trusini Općina će godišnje zarađivati između 800.000 i 900.000 KM.

⁴¹ Izvor podataka: DERK, FERK, NOSBiH

3.3. Solarne elektrane

Gradani skupo plaćaju električnu energiju proizvedenu snagom sunca, odnosno po deset puta skupljoj cijeni od trenutne tržišne. Tu sreću da prodaju po tako skupoj cijeni imaju vlasnici 16 solarnih elektrana u Federaciji Bosne i Hercegovine.⁴²

Prema istraživanju CIN-a, u posljednje dvije i po godine vlasnici solarnih elektrana su dobili 1,82 miliona KM za isporučenih 2.679 megavata električne energije. Ta količina je dovoljna za potrebe oko 300 domaćinstava, od ukupno 721.199 koliko ih ima u FBiH.

Otkup struje po visokim tarifama prije četiri godine omogućila im je Vlada FBiH posebnom uredbom. Iako su se u međuvremenu pravila promijenila, to ne utječe na njih, nego na graditelje solarnih elektrana koji tek treba da steknu ovakve povlastice. Investitori su prijavili izgradnju više od 230 solara, a izgradili su tridesetak. Od toga 16 prodaje struju uz poticaje koji obezbjeđuju isplativost ulaganja, a ostali čekaju na ovu privilegiju.

Uredba za korištenje obnovljivih izvora energije i kogeneracije je donesena sredinom 2010. godine u mandatu Vahida Heće, ministra energije, rudarstva i industrije FBiH. Ovim aktom federalna vlada je ovlastila javna preduzeća – Elektroprivredu BiH u Sarajevu i Elektroprivredu HZHB u Mostaru – da potpisuju ugovore sa vlasnicima solara o garantovanom otkupu struje na 12 godina. Uredbom je propisano i da se uz mjesečni račun za električnu energiju od potrošača naplaćuje i dodatna naknada za obnovljive izvore energije koja u prosjeku iznosi 30 feninga po domaćinstvu. Naknade se slijevaju na poseban račun na kojem se godišnje skupi više od šest miliona maraka.

Elektroprivrede plaćaju struju iz solara po garantovanoj cijeni od 736 do 920 KM po megavatu, zavisno od snage elektrane. Garantovana cijena se sastoji od referentne cijene koju plaćaju elektroprivrede i ona iznosi 81 KM po megavatu, dok se ostatak isplaćuje sa računa za obnovljive izvore. To je deset puta skuplje od megavata struje dobivene primjerice od uglja.

Podaci do kojih je došao CIN pokazuju da Parlament FBiH nije odlučivao o Uredbi, iako je prema Ustavu FBiH oblast energetike u njegovoj nadležnosti. Također, otkupne cijene propisane ovom uredbom su formirane bez Regulatorne komisije za električnu energiju FBiH koja je nadležna za njihovo kreiranje. Na koncu, u resornom ministarstvu ne postoji dokument koji objašnjava metodologiju formiranja cijene. Ipak, Vlada FBiH je usvojila Uredbu.

Vijest o isplativosti solara brzo se širila pa je već 2011. i 2012. godine u registar Ministarstva bilo upisano 110 projekata za izgradnju elektrana na sunce. Prvi kilovati iz solara su isporučeni potrošačima početkom 2012. godine.

Prvu solarnu elektranu u BiH izgradili su Sadik Fatić i njegov sin Selmir, vlasnik firme „Eko Energija“ u Kalesiji. Postrojenje od 120 kW snage gradili su dva mjeseca na krovu lokalnog sportskog centra, a od marta 2012. godine priključili su ga na sistem Elektroprivrede BiH. U razgovoru sa novinarima CIN-a Selmir Fatić kaže da on i otac često putuju u zemlje Evropske unije, gdje su naučili puno o solarnim elektranama. Ipak, otkupne cijene u BiH su bile presudne da ulože 800.000 KM u izgradnju elektrane. U početku su računali da će uloženo vratiti za osam godina.

Prošle godine su od Elektroprivrede BiH za struju naplatili 112.000 KM. S obzirom da je proizvodnja veća za 30 posto od očekivane, uloženo će vratiti već za šest godina, objašnjava Selmir Fatić. Ostalih šest godina povlaštene prodaje imat će čistu dobit. Dodaje i da izgradnja i održavanje solarne elektrane nije zahtjevno ni skupo. Za razliku od hidroelektrana, za solare se ne plaća koncesija. Fatići plaćaju godišnju rentu od 1.000 KM Općini Kalesija za korištenje krova sportske hale. Do sada nije bilo problema u radu elektrane, a Selmir Fatić kaže da nemaju puno posla ni oko održavanja. „Malo kiša spere od ptica, a ja sam malo čistio zimi.“

⁴² Centar za istraživačko novinarstvo: „Pare za sunce“, 6.12.2014. <http://www.cin.ba/pare-ze-sunce/>

Vlasnik firme „Eko energija“ Selmir Fatić kaže da su elektranu u Kalesiji izgradili za dva mjeseca. (Foto: CIN)

Tri mjeseca nakon kalesijske počela je raditi i solarna elektrana u Ilijašu kod Sarajeva. Izgradio ju je nekadašnji federalni premijer i direktor Elektroprivrede BiH Edhem Bičakčić na svom imanju. On ima firmu za projektovanje i pomoć u izgradnji obnovljivih izvora energije. Njegova elektrana ima snagu oko 10 kW i spada u red mikropostrojenja. Struju iz ove elektrane otkupljuje Elektroprivreda BiH po cijeni od 920 KM za megavat. Po tom osnovu Bičakčić je naplatio 12.300 KM prošle godine.

Novinarima CIN-a je rekao da ga je gradnja koštala oko 40.000 KM i da će uloženo isplatiti za 3 godine. Bičakčić je prijavio izgradnju još dviju elektrana iste snage u mjestima Kiseljak i Visoko te jednu malo veću – od 30 kW – u Hodovu kod Stoca. Na upit jesu li političari imali povlaštene informacije o visokim otkupnim cijenama i isplativosti izgradnje solarnih elektrana, rekao je: „Ima ljudi koji prate to revnosno i prije su ostalih i onda im ovi ostali zavide”.

U 2012. godini izgrađene su i solarne elektrane u Grudama i Stocu koje su u vlasništvu Mire Tomasa, odnosno njegovog Građevinskog preduzeća „Toming“ iz Gruda. Tomas je novinarima CIN-a objasnio da su njegove elektrane tehnološki naprednije od drugih. Za razliku od ostalih solara u BiH, koji se uglavnom grade na zemlji i okrenuti su u jednom pravcu, „Tomingovi“ se nalaze na betonskim stubovima i uz pomoć motora automatski se okreću prema suncu, tako proizvodeći više električne energije.

Od njega struju otkupljuje Elektroprivreda HZHB-a koja mu plaća 736 KM za MW. Njegove solarne elektrane imaju snagu od po 150 kW. Prošle godine su mu donijele više od 430.000 KM, a približno isti iznos može očekivati i ove godine. U izgradnju solarnih elektrana Tomas je uložio nešto više od dva miliona maraka i očekuje povrat uloženog za sedam godina. Prihodi pokazuju da bi investiciju mogao vratiti i ranije.

Aktuelnom ministru energije, rudarstva i industrije FBiH Erdalu Trhulju, koji je resor preuzeo u proljeće 2011. godine, nisu se svidjele otkupne cijene koje je naslijedio. „To je isto kao da propišete uredbom o paradajzu da ćeš otkupljivati sve što se proizvede u toku godine po 10 maraka, a paradajz je na pijaci marka.“

Period otkupa struje po visokim tarifama u periodu od 12 godina postavljen je da bi investitori mogli vratiti uloženi novac, ali analize u Ministarstvu pokazuju da će to biti u periodu od 4 do 6 godina. Period nakon toga vlasnicima osigurava ekstra prihod. Prema riječima ministra Trhulja, neki od njih se obogate za 3-4 godine. Trhulj tvrdi da u Ministarstvu nije pronašao dokument koji pokazuje metodologiju prema kojoj su cijene izračunate. Službenici su mu, kaže, objasnili da su cijene formirane na bazi „nekih iskustava“ koja su iznijeta na sastancima ministra Heće i ljudi iz elektroprivrede.

Heće u razgovoru za CIN kaže da su cijene formirane na osnovu iskustava iz okruženja te

„Tomingovi“ solari se nalaze na betonskim stubovima i uz pomoć motora automatski se okreću prema suncu, tako proizvodeći više električne energije.
(Foto: CIN)

na osnovu „više ulaznih parametara“. Objašnjava da su cijene kreirali stručnjaci iz Ministarstva te da u njegovom mandatu i nije postojao veliki interes za gradnju solara. Kaže da zbog toga nisu korigovali cijene, iako je u međuvremenu vrijednost opreme za izgradnju solara pala, jer se pojavila jeftina kineska oprema.

Njegov nasljednik Trhulj navodi da nije mogao mijenjati propise kako bi uskratio pravo koje su stekli vlasnici 16 solarnih elektrana. „Ako sada prekinete, kasnije ćete platiti i naknadu i kamatu“, objašnjava ministar Trhulj.

Međutim, nisu mogli nastaviti ni po tadašnjoj uredbi i uvoditi u sistem poticaja nove obnovljive izvore energije, uključujući i solare. Objašnjava da bi u suprotnom došlo do probijanja godišnjeg budžeta od 6,5 miliona maraka i neminovno do povećanja računa za električnu energiju, pa bi građani morali platiti i do 5 KM za poticanje obnovljivih izvora energije. Zbog toga su promjenom propisa zamrznuta dalja potpisivanja ugovora do donošenja zakona koji bi konačno uredio sistem obnovljivih izvora energije.

Početkom 2012. godine Vlada FBiH je uvela obavezu izdavanja energetske saglasnosti kojom se utvrđuje da li će energetski objekat steći pravo na poticaj proizvodnje. Uspostavljeni su i novi kriteriji za korištenje sredstava za poticanje obnovljivih izvora energije koji propisuju da će se za poticaje davati onoliko koliko se skupi na računu. Utvrđeno je da novca ima za 7 solarnih elektrana do 150 kW, zatim za 25 do 30 kW te za 50 mikrosolara do 10 kW. Tokom iste godine već su bile rezervisane sve pozicije za poticanje elektrane do 150 kW. To su najisplativiji solari za vlasnike, ali i najskuplji za državu koja ih potiče.

Ovim promjenama su zaustavljeni planovi potencijalnih investitora, među kojima su i političari. CIN saznaje da su solare iste snage pokušali izgraditi i Adnan Terzić, bivši predsjedavajući Vijeća ministara BiH, te Amer Jerlagić, predsjednik Stranke za BiH, dok je Ivica Jurčić, bivši federalni poslanik Narodne stranke Radom za boljitak, planirao podići jednu od 330 kilovata. Sva trojica su kazala da ih je u planovima izgradnje omelo to što je Vlada promijenila Uredbu i uvela nova pravila.

Vladine nove odluke najviše su utjecale na planove GP „Toming“. Kompanija je još 2011. godine započela procedure za dobivanje dozvola za gradnju 17 solarnih elektrana – 14 u poslovnoj zoni „Hodovo“ kod Stoca i tri u Grudama – kupivši i zemlju na kojoj je planirana izgradnja. Sve elektrane su trebale imati po 150 KW snage, a uspjeli su izgraditi samo dvije.

Tomislav Prkačin iz Službe za graditeljstvo Općine Stolac kaže da je više od 70 firmi kupilo zemljište na Hodovu za solare. Izgrađeno je pet elektrana od po 150 kW, no uz „Toming“

Solarne elektrane u BiH⁴³

Vlasnik solarne elektrane	Naziv solarne elektrane	Lokacija	Instalirana snaga u KW	Elektroprivredno preduzeće koje preuzima električnu energiju
"Bičakčić" d.o.o. Sarajevo	SE "Bičakčić 1"	Donja Karaula, Ilijaš	10	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Elektro test" d.o.o. Sarajevo	SE "Gornja Jošanica"	Vogošća	9,9	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"GROS H&G" d.o.o. Sarajevo	SE "Pretis"	Vogošća	149,75	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"EKO-SAN" d.o.o. Sarajevo	SE "OŠ Meša Selimović"	Sarajevo	23	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"EKO ENERGIJA" d.o.o. Kalesija	SE "Sportska hala" Kalesija	Kelesija	120	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Subašić" d.o.o. Tešanj	SE "Subašić"	Jelah	11	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"IVEX" d.o.o. Usora	SE "Ivex"	Usora, Žabljak	30	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"ENERGY TRADE" d.o.o. Usora	SE "Energy 1"	Usora, Žabljak	127	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
SV "Energija" d.o.o. Tešanj	SE "Lepenica 1"	Tešanj	10	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Espro" d.o.o. Donji Vakuf	SE "Espro 1"	Bugojno	51,36	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"BIOTECH" d.o.o. Busovača	SE "Biotech"	Busovača, Kaćuni	9	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"EMY" d.o.o. Zenica	SE "Emy-2"	Žepče	30	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"SICON SAS" d.o.o. Tuzla	SE "Sicon 1"	Čaklovići, Tuzla	9,8	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"REMEDIA" d.o.o. Tuzla	SE "Ahimbašići 1"	Klokotnica, Doboj Istok	22	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"SOLIS" d.o.o. Lukavac	SE "Solis 01"	Lukavac, Poljice	132	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
"Bratstvo" d.d. Gornji Vakuf-Uskoplje	SE "Tele-com 1"	Gornji Vakuf-Uskoplje	123	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo
GP "TOMING" d.o.o. GRUDE	SE "Hodovo 1"	Stolac	148,7	JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar
GP "TOMING" d.o.o. GRUDE	SE "Krenica 1"	Grude	148,7	JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar
"NSSN" d.o.o. Mostar	SE "Vrelo Radobolje"	Ilići, Mostar	8	JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar
MK Group d.o.o. Stolac	SE MK "Hodovo 1"	Stolac	149,6	JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar
"SolarMax" d.o.o. Mostar	SE "Stolac 1"	Stolac, Pješivac	149,8	JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar
"Solik" d.o.o. Prozor-Prozor	SE "Prozor"	Gmići, Prozor Rama	149,46	JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar
"IN SOLAR" d.o.o. Čapljina	SE "IN SOLAR-TREBIŽAT"	Čapljina	9,84	JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar
"GMC BiH" d.o.o. Orašje	SE "GMC BiH"	Orašje	30	JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar

⁴³ Izvori podataka: Operator za obnovljive izvore energije i efikasnu kogeneraciju, ERS, EPHZHB, EPBiH, FERK, RERS, Ministarstvo energije, rudarstva i industrije Federacije Bosne i Hercegovine (FMERI), Ministarstvo industrije, energetike i rudarstva Republike Srpske

Vlasnik solarne elektrane	Naziv solarne elektrane	Lokacija	Instalirana snaga u KW	Elektroprivredno preduzeće koje preuzima električnu energiju
HE "Energy" d.o.o. Stolac	SE "Energy 1"	Stolac, Pješivac	149,75	JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar
"Veliko sunce" d.o.o. Stolac	SE "Veliko sunce 1"	Stolac	149,94	JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar
"ESCO ECO ENERGIJA" d.o.o. Livno	SE "Gradska toplana" Livno	Livno	78	JP Elektroprivreda HZHB d.d. Mostar
"Auto in" d.o.o. Prnjavor	SE "Prnjavor 1"	Prnjavor	27	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
"Titanium Power" d.o.o. Kozarska Dubica	SE "Solar 1"	Kozarska Dubica	50	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
"Fratello trade" a.d. Banja Luka	SE "Fratello 1"	Banja Luka	43	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
"Nestro petrol" a.d. Banja Luka	SE "BS Borik"	Banja Luka	12,5	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
"Santing" d.o.o. Pale	SE "Santing 1"	Pale	49,68	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
"Santing" d.o.o. Pale	SE "Santing 2"	Pale	49,68	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
"Turn Key Project" Gornje Crnjelovo, Bijeljina	SE "Crnjelovo 1"	Bijeljina	10,12	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
Visoka škola "Banja Luka College" d.o.o. Banja Luka	SE "VLS"	Banja Luka	20	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
Visoka škola "Banja Luka College" d.o.o. Banja Luka	SE "Glamočani"	Banja Luka	10	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje
Rafinerija ulja "Modriča"	SE "Rafinerija ulja Modriča"	Modriča	110	MH Elektroprivreda RS a.d. Trebinje

poticaje naplaćuju još elektrane firme „SolarMax“ i MK Group iz Stoca. Preostale dvije, solari preduzeća HE „Energy“ i „Veliko sunce“ u Stocu, struju prodaju po deset puta nižoj cijeni. Ove firme se nalaze u proceduri za dobivanje poticaja. Nakon isteka ugovora o garantovanom otkupu struje, struju će po tako niskoj cijeni prodavati i vlasnici solara koji se danas nalaze u sistemu poticaja. Miro Tomas kaže da takva cijena nije dovoljna ni za pokrivanje troškova obezbjeđenja njegove dvije elektrane.

Nove mogućnosti za „Toming“ i ostale firme koje su prijavile gradnju solarnih elektrana otvorene su u proljeće 2014. godine, primjenom Zakona o korištenju obnovljivih izvora energije i efikasne kogeneracije FBiH. U isto vrijeme otvoren je i ured Operatora za obnovljive izvore energije u Mostaru koji je od septembra preuzeo pravo od elektroprivreda da potpisuje ugovore i isplaćuje poticaje. Zakon je ukinuo ograničenja za potpisivanje novih ugovora, a federalna vlada je u maju donijela i Akcioni plan za korištenje obnovljivih izvora energije do 2020. godine. Početkom ljeta Vlada je formirala nove cijene otkupa struje koje su od 30 do 40 posto niže od ranijih. U kreiranju cijena ovaj put je sudjelovao FERK.

Prema planu, Vlada će u narednih šest godina poticati 12 megavata u solarnim elektranama, što je deset puta više nego prošle godine. Ministar Trhulj najavljuje novu politiku Vlade kojom znatno više nego ranije potiče mikroelektrane koje se grade na krovovima porodičnih kuća. Iz plana se vidi da je za njih rezervisana trećina ukupnih kapaciteta za poticanje, dok ostatak, ipak, ostaje elektranama od oko 150 kilovata i onim veće snage koje su najisplativije investitorima.

Vlasnici solarnih elektrana u Republici Srpskoj su tek od marta 2014. godine počeli dobijati Vladine poticaje za struju. Takvu privilegiju trenutno uživa 10 elektrana. Ugovori o otkupu struje po poticajnim cijenama sklapaju sa na 15 godina, a cijene su za oko 40 posto niže nego u

Federaciji BiH. Unatoč tome, interes za solare postojao je i ranije, ali su procedure za dobijanje poticaja bile komplikovanije nego u FBiH. Investitori u RS-u ovakve elektrane češće grade na objektima, jer su otkupne cijene u tom slučaju povoljnije nego za one instalirane na zemlji. Međutim, do maja prošle godine poticaje su mogli dobiti samo oni koji su imali koncesiju. Zakon o obnovljivim izvorima energije i efikasnoj kogeneraciji RS-a, koji je donijet u maju 2013. godine, ukinuo je ovu obavezu za elektrane do 250 kilovata, kažu u Regulatornoj komisiji za električnu energiju RS-a.

4. Obaveze BiH prema Energetskoj zajednici

BiH je ratificirala Ugovor o uspostavi Energetske zajednice⁴⁴, kojim je uspostavljen Sekretarijat Energetske zajednice sa sjedištem u Beču, Austrija. Ugovor o uspostavi Energetske zajednice, koji je potpisan 25. oktobra 2005. godine i stupio na snagu 1. jula 2006. godine, omogućava kreiranje najvećeg internog tržišta za električnu energiju i gas na svijetu, u kojem efektivno učestvuje Evropska unija sa jedne strane i sljedećih osam Ugovornih strana: Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Kosovo, Makedonija, Moldavija, Srbija i Ukrajina.⁴⁵

U skladu sa izraženim interesom, u radu tijela Energetske zajednice učestvuju: Austrija, Bugarska, Češka, Finska, Francuska, Grčka, Hrvatska, Italija, Kipar, Latvija, Mađarska, Holandija, Njemačka, Poljska, Rumunija, Slovačka, Slovenija, Švedska i Ujedinjeno Kraljevstvo. Ovih 19 zemalja direktno učestvuje u radu tijela Energetske zajednice, a njihove pozicije prilikom glasanja izražava Evropska komisija.⁴⁶

Status posmatrača u tijelima Energetske zajednice imaju: Armenija, Gruzija, Norveška i Turska.

Osnovni ciljevi Energetske zajednice su kreiranje stabilnog i jedinstvenog regulatornog okvira i tržišnog prostora koji obezbjeđuje pouzdano snabdijevanje energentima i može privući investicije u sektore električne energije i prirodnog gasa.

Zaključivanjem ovog ugovora ugovorne strane iz regije se obavezuju na međusobnu uspostavu zajedničkog tržišta električne energije i gasa koje će funkcionirati po standardima tržišta energije EU-a sa kojim će biti integrirano. To se postiže postepenim preuzimanjem dijelova *acquisa* EU-a, odnosno implementacijom odgovarajućih direktiva i uredbi EU-a u područjima: električne energije, gasa, zaštite životne sredine, konkurencije, obnovljivih energetskih resursa, energetske efikasnosti, nafte i statistike.

Energetska zajednica je najprije uspostavljena na period od 10 godina koji ističe u julu 2016. godine. Odluka o produženju Ugovora o uspostavi Energetske zajednice za deset godina, odnosno do jula 2026. godine, donesena je u oktobru 2013. godine.

Acquis, odnosno pravni okvir Energetske zajednice koji se konstantno razvija od 2005. godine i dalje u svom središtu ima direktive koje predviđaju zajedničke propise za interna tržišta električne energije i prirodnog gasa. One su dopunjene propisima o prekograničnoj trgovini, kao i propisima u oblasti zaštite okoliša, konkurencije i obnovljivih izvora energije.

Aktivnim djelovanjem u Energetskoj zajednici BiH potvrđuje svoju opredijeljenost za reformu energetskog sektora, liberalizaciju tržišta energije i usklađivanje svoje politike sa članicama EU-a. Ipak, evidentno je da na različitim nivoima u BiH treba učiniti dodatne napore u transpoziciji i implementaciji *acquisa* Energetske zajednice. Za realizaciju brojnih obaveza Bosne i Hercegovine rokovi su već prošli, a za značajan broj obaveza preostalo je relativno kratko vrijeme.⁴⁷

⁴⁴ Odluka o ratifikaciji Ugovora, "Službeni glasnik BiH – Međunarodni ugovori", broj 09/06 od 25.08.2006.

⁴⁵ Lista odražava ugovorne strane na dan 31. decembra 2013. godine.

Moldavija ima status ugovorne strane od 1. maja 2010. godine, a Ukrajina od 1. februara 2011. godine.

⁴⁶ Podaci preuzeti sa internetske stranice DERK-a: <http://derk.ba/ba/legislative/energetska-zajednica>, pristupljeno 19.1.2015.

⁴⁷ DERK: "Izveštaj o radu Državne regulatorne komisije za električnu energiju u 2013. godini"

4.1. Liberalizacija tržišta električne energije

Kao logičan slijed otvaranja tržišta diljem svijeta, a osobito u evropskim zemljama, uvode se mehanizmi otvorenog tržišta električne energije i u Bosni i Hercegovini.⁴⁸ DERK je iz svoje mjerodavnosti donio Odluku o postupku otvaranja tržišta i to od 1.1.2007. i zaključno sa 1.1.2015. godine. Predviđeno je da se otvaranje tržišta električne energije u BiH provodi dinamikom prema kojoj status kvalificiranog kupca mogu steći:

- svi kupci sa godišnjom potrošnjom električne energije većom od 10 GWh od 1.1. 2007. godine,
- svi kupci sa godišnjom potrošnjom većom od 1 GWh od 1. januara 2008. godine,
- svi kupci osim kupaca iz kategorije potrošnje domaćinstava od 1. januara 2009. godine,
- svi kupci električne energije od 1. januara 2015. godine.

Početkom 2015. godine kupci iz kategorije domaćinstava, jednako kao i veliki potrošači, dobili su pravo izbora snabdjevača električnom energijom. To znači da imaju mogućnost odlučiti od koje kompanije će kupovati električnu energiju i izabrati ponudu snabdjevača koja im najbolje odgovara. Na ovaj način tri elektroprivredna preduzeća u BiH formalno gube monopol u maloprodaji električne energije.

Budući da je ovo novina u maloprodaji električne energije, nije poznato kako će liberalizacija teći. Poznato je da domaćinstva neće morati mijenjati priključak, jer tehnika ostaje ista. Također, ni fizički priključak se ne mijenja, odnosno zadržava se distributivna mreža. Jedan od razloga promjene zasigurno će biti cijena koju će potrošači plaćati, jer kvalitet struje se ne mijenja. Prema postojećim informacijama, kućanstva će moći mijenjati snabdjevača koliko god puta žele.

⁴⁸ Odluka o obimu, uvjetima i vremenskom rasporedu otvaranja tržišta električne energije u BiH, "Službeni glasnik BiH", broj 48/06 od 26.06.2006. godine

5. Trgovina električnom energijom

U cilju praćenja jedinstvenog tržišta električne energije na području Bosne i Hercegovine, a u skladu sa Pravilnikom o licencama Državne regulatorne komisije za električnu energiju⁴⁹ uveden je jedinstveni registar trgovaca električnom energijom⁵⁰ sa licencom/dozvolom izdatom od strane regulatornih organa u BiH (DERK, RERS i FERK), a kojima je po osnovu izdate licence omogućena trgovina električnom energijom.⁵¹

U Bosni i Hercegovini je registrovano 27 trgovaca električnom energijom, od čega 23 ima dozvole DERK-a za međunarodnu trgovinu. Prema podacima Uprave za indirektno oporezivanje BiH (UIO), u trgovini električnom energijom u BiH je ostvaren promet od 23,4 milijarde KM u periodu od 2006. do aprila 2014. godine. Najveći dio se odnosi na promet električnom energijom unutar BiH, dok je u inostranstvo izvezena struja u vrijednosti od 3 milijarde KM.

Vodeći trgovci su tri državne elektroprivrede iz BiH, a slijede ih privatne firme “Rudnap” d.o.o. Banja Luka i “Energy Financing Team” d.o.o. Trebinje sa sjedištem u Bileći.

⁴⁹ “Službeni glasnik BiH”, broj 87/12 od 05.11.2012. godine

⁵⁰ Registar trgovaca električnom energijom je postavljen na linku <http://www.derk.ba/DocumentsPDFs/Registar-trgovaca-lat.pdf>

⁵¹ Podaci preuzeti sa internetske stranice DERK-a: <http://www.derk.ba/ba/registar-trgovaca-el-energijom>, pristupljeno 18.1.2015.

5.1. Case study - EFT

Bivši rukovodioci elektroprivrednog preduzeća opekli su se strujom koju su prodavali grupaciji „Energy Financing Team“ (EFT). Postoji mogućnost da budu optuženi za zloupotrebu položaja, jer su javnom preduzeću uskratili planirani prihod od oko 4,1 milion eura.⁵²

Prema podacima Finansijske policije Federacije Bosne i Hercegovine, čelnici Javnog preduzeća „Elektroprivreda Bosne i Hercegovine“ iz Sarajeva su napravili loš poslovni dogovor sa EFT-om o prodaji viška struje u 2009. godini. O tome je početkom 2013. godine obaviješteno Kantonalno tužilaštvo u Sarajevu, koje je i otvorilo istragu.

Ovo je jedna u nizu istraga zbog trgovine strujom sa EFT-om, ali jedina koja je još aktivna. I ranije su vođene istrage⁵³ protiv čelnika ovog i drugih elektroprivrednih preduzeća u BiH zbog sumnje da su radili na štetu svojih preduzeća.

Uprkos tome, EFT je nastavio da se razvija. Nakon višegodišnjeg trgovanja uskoro počinje sa proizvodnjom vlastite struje u BiH i u tome ima podršku institucija u Republici Srpskoj.

„Energy Financing Team“ je grupacija koja se bavi trgovinom struje i investicijama. Majka firma grupacije je „EFT Investments PLC“, firma registrovana na Kipru. Najveće udjele u kiperskoj kompaniji zajedno imaju srbijanski biznismen Vuk Hamović i njegov sin Miloš.

EPBiH je 2008. godine raspisao tender za prodaju viška električne energije u narednoj godini. EFT je tada ugovorio kupovinu 613.200 MWh struje po cijeni od 83,53 eura po MWh koju je trebao platiti 51,2 miliona eura. Polovina količine struje je isporučena do kraja prve polovine 2009. godine. Tada je EFT zatražio smanjenje ugovorene cijene zbog pada cijena struje na svjetskom tržištu

Uprava EPBiH je odlučila da im djelimično izađe u susret, prihvatajući opravdanje EFT-a da je pad cijena viša sila, iako pod pojmom „više sile“, definisanim ugovorom, promjena cijena struje nije navedena. Potpisani su aneksi prema kojima cijena struje ostaje ista, ali je produžen rok isporuke dijela struje do kraja marta 2011. godine.

Prema podacima Federalne finansijske policije, ova struja nije bila prodana u dogovorenom roku i ostala je neisporučena količina od 49.369 MWh, što je vrijednost od oko 4,1 milion eura. U 2009. godini, s obzirom da EFT-u nije prodat dogovoreni višak struje, EPBiH raspisuje novi tender. EFT se ponovo pojavljuje kao kupac. Elektroprivreda prihvata njegovu ponudu da kupi 220.850 MWh struje po 44,64 eura po MWh, što je gotovo duplo niža cijena od one po kojoj su je plaćali u prvoj polovini godine.

Zbog spornih odluka Uprave EPBiH je ostao bez dijela planiranih prihoda u 2009. godini te je policija podnijela krivičnu prijavu protiv tadašnjeg direktora Amera Jerlagića, šest članova Uprave te šestočlanog Nadzornog odbora na čelu sa Edhemom Bičakčićem.

U izvještaju je navedeno da su čelnici EPBiH donijeli takvu odluku plašeći se da će EFT raskinuti ugovor, što bi Elektroprivredu dovelo u tešku finansijsku situaciju. Međutim, u istom dokumentu je navedeno da Elektroprivreda posluje sa 22 kompanije koje se bave trgovinom električne energije.

Bivši direktor Jerlagić kaže da su se ponašali u duhu dobrih privrednika. Objašnjava da su zahvaljujući pregovorima spasili posao i da su izašli u susret EFT-u, ali samo da bi nastavili prodavati struju po cijeni koja je tada bila duplo viša od cijene proizvodnje u EP-u. Iako je Nadzorni odbor podržao tadašnje poteze Uprave, Bičakčić u razgovoru za CIN kaže da je „Elektroprivreda mogla u cijelosti obezbijediti realizaciju ugovora i nije morala ulaziti ni u kakve pregovore sa EFT-om“.

⁵² Centar za istraživačko novinarstvo: „Poslovanje pod visokim naponom“, 21.8.2014. <http://www.cin.ba/poslovanje-pod-visokim-naponom/>

⁵³ Centar za istraživačko novinarstvo: „EFT u fokusu interesovanja SAD, Velike Britanije i BiH“, <http://www.cin.ba/eft-u-fokusu-interesovanja-sad-velike-britanije-i-bih/>, pristupljeno 10.12.2014.

EFT-ova termoelektrana u Stanarima će proizvoditi više struje nego svih sedam hidroelektrana iz sastava Elektroprivrede Hrvatske zajednice Herceg Bosne iz Mostara. (Foto: CIN)

Bičakčić objašnjava da EP u takvoj situaciji nije morao biti talac i da je mogao naplatiti bankarske garancije, a struju prodati na drugom mjestu.

Dodaje da su, ipak, imali razumijevanja za EFT kao dugogodišnjeg partnera pa su mu omogućili odlaganje isporuke struje „u razumnom roku“. Prema njegovoj tvrdnji, to je maksimalno godinu dana. „Ja ne vidim da je išta drugo razumno“, kaže Bičakčić koji je smijenjen sa čela Nadzornog odbora u martu 2010. godine.

Prema podacima Finansijske policije, EFT je u dva navrata tokom 2011. godine odgađao preuzeti preostalu struju, navodno zbog nemogućnosti da obezbijedi transport dalekovodima. Kada je krajem iste godine zatražio isporuku, Elektroprivreda nije bila spremna to učiniti, a nakon toga je uslijedila prepiska u kojoj su dvije kompanije bezuspješno pokušavale dogovoriti prodaju preostalih količina.

Jerlagić kaže da gotovo 50.000 MWh nikada nije isporučeno. On navodi da je njegov nasljednik Elvedin Grabovica, aktuelni direktor EP-a, imao priliku da proda preostali dio struje po cijeni od 84 eura.

Elektroprivreda je odbila CIN-u dati informacije o ovom, ali i o drugim tenderima u vezi sa prodajom struje. Iz EFT-a ne žele dati komentar.

Električna energija je jedna od najtraženijih roba u Evropi. BiH, uz Bugarsku i Rumuniju, jedina na Balkanu svake godine ima višak električne energije za izvoz. Problem je što ne postoji način da se ona uskladišti za kasnije korištenje.

Zemlje u regionu mogu imati dovoljno struje, ali zbog suše ili drugih poremećaja dolazi do naglog manjka električne energije. Takve situacije omogućavaju trgovcima električne energije da kupuju struju od elektroprivreda u jednoj zemlji koja ima višak i prodaju je drugim korisnicima u zemljama kojima struje nedostaje.

Od svog osnivanja EFT se pojavljivao u ulozi trgovca koji je kupovao velike količine električne energije na Balkanu. U ovoj kompaniji kažu da su pri tome uredno plaćali primljenu robu. Zauzvrat su od elektroprivreda RS-a i BiH, koje imaju viškove struje, dobijali povoljno struju koju su po višim cijenama prodavali ostalim bivšim jugoslavenskim republikama u kojima često nedostaje električne energije, poput Hrvatske i Crne Gore.

Neki njihovi dogovori sa elektroprivredama i ranije su bili interesantni istražiteljima. U specijalnom revizorskom izvještaju visokog predstavnika iz 2003. godine piše da je menadžment ERS-a prodavao električnu energiju EFT-u ispod tržišne cijene. Nakon što je izvještaj objavljen, tadašnji visoki predstavnik Paddy Ashdown je smijenio generalnog direktora ERS-a Svetozara Aćimovića i Boška Lemeza, člana Upravnog odbora ERS-a i bivšeg ministra industrije, energetike i rudarstva u Vladi RS-a. Istraga je okončana bez podizanja optužnice.

Pripremne radove za izgradnju Hidroelektrane „Ulog“ u kanjonu Neretve pratili su brojni problemi. Zbog loših geoloških uvjeta na planiranom mjestu gradnje brane, graditelji su primorani da je pomjere za nekoliko stotina metara na drugu lokaciju, što bi moglo dovesti do odgađanja roka puštanja u pogon ove elektrane. (Foto: CIN)

Bilo je situacija i da je EFT prodavao struju elektroprivredama. Primjerice, u periodu između 2000. i 2003. godine EFT i ERS su potpisali tri ugovora o prodaji struje ovom javnom preduzeću. Ugovori pokazuju da su rokovi za plaćanje isporučene robe naknadno skraćeni. Međutim, istraga o tome nije provedena.

Policijske akcije nisu poremetile poslovanje EFT-a. Nakon pet godina trgovanja strujom na veliko EFT u BiH kreće i sa proizvodnjom. Ima koncesiju za eksploataciju lignita u „Stanarima“ te za izgradnju i korištenje termoelektrane. EFT planira u 2017. godini u elektromrežu BiH uključiti i struju iz Hidroelektrane „Ulog“ na Neretvi na sjeveroistoku Hercegovine. Hidroelektrana bi godišnje trebala proizvoditi 82,3 GWh. Dozvolu za izgradnju je dobio prošle godine i već su napravljeni pristupni putevi.

Iz Komisije za koncesiju RS-a su obavijestili javnost da se sa ovim projektom kasni jer je EFT imao problem sa otkupom zemljišta, ali i sa obližnjim minskim poljem. Također, ima i problem sa povezivanjem buduće HE „Ulog“ na elektroprijenosnu mrežu. Naime, EFT je dobio saglasnost za priključak na dalekovod Nevesinje-Gacko koji godinama postoji samo u razvojnim planovima Elektroprijenosa.

EFT planira za dvije godine postati jedan od vodećih domaćih proizvođača električne energije u BiH i regionu. Ukupna godišnja proizvodnja EFT-ovih elektrana će biti nešto veća od prosječne godišnje proizvodnje jednog od tri državna elektroenergetska preduzeća – Elektroprivrede Hrvatske zajednice Herceg Bosne u Mostaru.

„Za naše poslovanje je važno da ćemo imati direktan pristup sopstvenoj električnoj energiji koju ćemo moći da prodajemo deficitarnim zemljama u regionu“, navedeno je u dopisu koji je EFT uputio CIN-u.

Sarajevski stručnjak za električnu energiju Željko Določek kaže da se kompaniji EFT neće isplatiti da prodaje struju u BiH: „Zašto bi struju prodavao u BiH kada je može prodavati u Hrvatskoj gdje je dosta skuplja?“ Prema podacima Evropske komisije, cijena struje u BiH je među najnižim u Evropi.

Tokom prvih deset godina proizvodnje struja koju EFT bude proizveo bit će skuplja od struje domaćih elektroprivreda, ali će biti konkurentna na tržištima drugih zemalja Balkana. Struja EFT-a će biti skuplja jer je on opterećen kreditom za termoelektranu u Stanarima.

EFT je osnovan 2000. godine kao preduzeće za međunarodnu trgovinu strujom. Firma je godinama prerasla u grupaciju od 16 članica koje trguju strujom u 21 zemlji Evrope. Krajnji vlasnik grupacije je firma „EFT Investments PLC“ koja je registrovana na Kipru, poznatoj offshore zoni.

Druga po rang u grupaciji je „EFT International Investments Holding Ltd.“ iz Londona koja kontroliše imovinu, uključujući dionice, te rukovodi investicijama grupacije. Ona je vlasnik udjela u 14 kompanija, uključujući tri u BiH: „EFT – Rudnik i Termoelektrana Stanari“ iz Stanara, „EFT Ulog“ iz Kalinovika i „EFT“ iz Bileće koja ima licencu za trgovinu strujom.

Sve firme u grupaciji EFT-a se bave trgovinom struje, osim onih u Kalinoviku i Stanarima. U finansijskom izvještaju EFT grupe za 2012. godinu piše da su ukupni udjeli britanskog holdinga u firmama kćerkama iznosili oko 255 miliona eura.

6. Zaključak

BiH je uz Bugarsku i Rumuniju jedina zemlja u regionu koja proizvodi viškove električne energije. BiH je bogata prirodnim resursima potrebnim za proizvodnju električne energije – ima ugalj, vodu, kao i povoljnu klimu. Spada u red država sa velikim udjelom obnovljivih izvora energije u ukupnoj proizvodnji, ali zastarjela postrojenja postojećih termoelektrana prekomjerno zagađuju životnu okolinu.

Energetski sektor u BiH je u rukama entiteta, ali i privatnih preduzeća koja su izgradila energetske objekte. U proteklih 30 godina državne elektroprivrede u BiH nisu izgradile nijedan značajniji elektroenergetski objekt. Projekt izgradnje bloka 7 Termoelektrane “Tuzla” bi trebao biti prvi nakon niza godina. Entiteti, koji su većinski vlasnici elektroenergetskog sektora, ustupaju prirodna bogatstva privatnicima koji crpe rudu, grade termoelektrane, hidroelektrane, vjetro i solarne elektrane.

Prirodna bogatstva trenutno mogu koristiti na osnovu koncesionih ugovora koji im omogućavaju njihovo korištenje prema određenim uvjetima i na određeni period.

CIN je otkrio da su nadležne institucije omogućile pojedincima povlastice u izgradnji energetske objekata. Iako je riječ o prirodnim resursima zemlje, izgradnja nekih energetske projekata dogovara se i provodi bez mogućnosti javnog uvida: nadležne institucije ne dozvoljavaju uvid u koncesione ugovore ili ugovore o trgovini električnom energijom.

U pogledu ispunjavanja obaveza preuzetih pri formiranju Energetske zajednice BiH još puno posla treba napraviti: modernizirati termoelektrane ili naći način kako smanjiti nivo zagađenja te liberalizirati tržište električnom energijom.

7. Reference

Izvještaji, publikacije, studije

1. Centar za životnu sredinu Banja Luka: „Skupa, prljava, otrovna energija iz uglja i njene mračne tajne“, mart 2014.
2. Državna regulatorna komisija za električnu energiju: „Izvještaj o radu DERK-a u 2013. godini“, decembar 2013.
3. Državna regulatorna komisija za električnu energiju: „Izvještaj o radu DERK-a u 2012. godini“, decembar 2012.
4. Energetski institut “Hrvoje Požar” iz Hrvatske, Soluziona iz Španjolske, Ekonomski institut Banja Luka, Rudarski institut Tuzla: “Studija energetskog sektora u BiH“, novembar 2008.
5. Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije: “Strateški plan i program razvoja energetskog sektora Federacije BiH”, 2009. godina
6. Nezavisni operator sistema u BiH: „Izvještaj o tokovima električne energije na prijenosnoj mreži u BiH za 2013. godinu“, februar 2014.
7. Nezavisni operator sistema u BiH: „Indikativni planovi razvoja proizvodnje 2014-2023. godine“, april 2013.
8. Nezavisni operator sistema u BiH: „Indikativni planovi razvoja proizvodnje 2014-2024. godine“, april 2014.
9. Ministarstvo energije, rudarstva i industrije FBiH: “Akcioni plan FBiH za korištenje obnovljivih izvora energije“, maj 2014.
10. Regulatorna komisija za energiju u FBiH: “Odluka o izračunu garantovanih otkupnih cijena električne energije iz OIEIK“, juli 2014.
11. Regulatorna komisija za energetiku Republike Srpske: „Izvještaj o radu za 2013. godinu“, juni 2014.
12. Studija evropske Energetske zajednice, 2013. godina
13. Studija izvodljivosti solarnih elektrana Toming, Bičakčić, MK Group Stolac, Eko energija Kalesija, Energosol Mostar, SolarMAX Mostar
14. Strategija razvoja energetike RS-a do 2030. godine
15. Strateški plan i program razvoja energetskog sektora FBiH
16. Ured za reviziju institucija FBiH: “Izvještaj o reviziji finansijskog izvještaja JP Elektroprivrede BiH d.o.o. Sarajevo za 2010. godinu”
17. Ured za reviziju institucija FBiH: Revizija učinka „Upravljanje koncesijama u Federaciji Bosne i Hercegovine“, februar 2011.
18. Vlada RS-a: Strategija razvoja energetike Republike Srpske, septembar 2009.

Zakoni, pravilnici i odluke

19. Kriteriji za korištenje sredstava za podsticanje proizvodnje električne energije iz OIEIK, „Službene novine FBiH“, broj 26/12
20. Odluka o obimu, uvjetima i vremenskom rasporedu otvaranja tržišta električne energije u BiH, „Službeni glasnik BiH“, broj 48/06 od 26.06.2006.
21. Odluka o ratifikaciji Ugovora, „Službeni glasnik BiH – Međunarodni ugovori“, broj 09/06 od 25.08.2006.
22. Pravilnik o licencama Državne regulatorne komisije za električnu energiju, „Službeni glasnik BiH“, broj 87/12 od 05.11.2012.
23. Pravilnik o monitoringu kvaliteta zraka, „Službene novine FBiH“, broj 12/05
24. Pravilnik o graničnim vrijednostima kvaliteta zraka, „Službene novine FBiH“, broj 12/05
25. Uredba o korištenju obnovljivih izvora energije i kogeneracije, „Službene novine FBiH“, brojevi: 36/10, 11/11 i 88/11
26. Uredba o planiranju proizvodnje i potrošnje energije iz obnovljivih izvora, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 2/14
27. Zakon o prijenosu, regulatoru i operatoru sistema električne energije, „Službeni glasnik BiH“, brojevi 7/02 i 13/03
28. Zakon o koncesijama, „Službene novine FBiH“, brojevi 40/02 i 61/06 sa podzakonskim provedbenim aktima
29. Zakon o električnoj energiji, „Službene novine FBiH“, brojevi 41/2 i 61/06
30. Zakon o zaštiti okoliša FBiH, „Službene novine FBiH“, brojevi 33/03 i 38/09
31. Zakon o zaštiti prirode, „Službene novine FBiH“, broj 33/03
32. Zakon o zaštiti zraka, „Službene novine FBiH“, broj 33/03
33. Zakon o koncesijama HBŽ, „Narodne novine HBŽ“, brojevi 14/3 i 8/08
34. Zakon o obnovljivim izvorima energije i efikasne kogeneracije RS, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 39/13
35. Zakon o korištenju obnovljivih izvora energije i efikasnoj kogeneraciji, „Službene novine FBiH“, broj 70/13

Internetske stranice

www.cin.ba

<http://www.crhovrs.org/>

<http://www.derk.ba/>

<http://www.elektroprivreda.ba/>

<http://www.ephzhb.ba/>

<http://www.ers.ba/>

<http://www.ferk.ba/>

<http://www.fmeri.gov.ba/>

<http://www.nosbih.ba/defaultBos.html>

<http://www.rvp.ba/>

<http://www.savezenergeticara.org.rs/>

<http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mper/Pages/default.aspx>

<http://reers.ba/lat>

<http://operatoroieiek.ba/bs/>

Ostalo

1. Okružni privredni sud Banja Luka
2. Okružni privredni sud Doboj
3. Okružni privredni sud Trebinje
4. Presuda Ustavnog suda FBiH od 19.06.2012. godine (U-5/12)

O CIN-u

CIN je osnovan 2004. godine uz pomoć granta USAID-a i uz tehničku pomoć i podršku Novinarske škole Univerziteta u New Yorku i Journalism Development Groupe. Danas je to moderna, samostalna i nezavisna novinska agencija čiji istraživački rad preuzimaju lokalni i regionalni, printani i elektronski mediji. CIN-ove priče objavljuju i vodeći internetski portali u BiH i inostranstvu, a broj posjetilaca na www.cin.ba je u stalnom porastu. CIN-ovi tekstovi kao i prateći materijali – grafike i fotografije – su svim medijima dostupni besplatno i mogu ih preuzimati uz navođenje izvora. Za svoj rad CIN je dobio novinarske nagrade i priznanja.⁵⁴

CIN je uspostavio saradnju sa brojnim uglednim medijima u svijetu pa su tekstove preuzimali ili se pozivali na njega listovi: Guardian, Time, Der Spiegel, Washington Post te radio i televizijske stanice: ZDF, BBC, Deutsche Welle i brojni drugi. CIN-ove priče, također, preuzimaju i utjecajni mediji iz: Srbije, Hrvatske i Crne Gore, a Radio Slobodna Evropa/TV Liberty ih distribuira kroz svoju mrežu radiostanica u zemlji i regionu.

Između ostalih, CIN sarađuje i sa vodećom organizacijom istraživačkih novinara u svijetu – International Consortium of Investigative Journalists. CIN je dio međunarodne mreže Organized Crime and Corruption Reporting Project (OCCRP) koja okuplja nezavisne istraživačke novinare i organizacije iz Jugoistočne Evrope i Centralne Azije.

⁵⁴ Spisak nagrada koje je dobio CIN: <http://www.cin.ba/about/nagrade/>